

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal

ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X

June / Haziran 2020, 24 (1): 539-563

**Kendini Ayarlamannın Dini Yönelim ve Dini Grup Üyeliği ile İlişkisi Üzerine
Nicel Bir Araştırma***

*A Quantitative Research on the Relationship of Self-Monitoring with Religious
Orientation and Religious Group Membership*

Büşra Kılıç Ahmedi

Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fak.,
Psikoloji Bölümü, Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı
*Assistant Professor, Afyon Kocatepe University, Faculty of Science And Literature,
Department of Psychology
Afyonkarahisar, Turkey*

ahmedibusra@gmail.com <http://orcid.org/0000-0001-7388-7886>

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

*Bu çalışma 25.08.2017 tarihinde tamamladığımız "Dini Yönelim ve Dini Grup Üyeliğinin Kendini Ayarlama ile İlişkileri Üzerine Bir Araştırma" başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır. / This article is extracted from my dissertation entitled "A Research on the Relationship of Religious Orientation and Religious Group Membership with Self-Monitoring", (Ph.D. Dissertation, Uludağ University, Bursa, 2017).

Received / Geliş Tarihi: 15 January / Ocak 2020

Accepted / Kabul Tarihi: 1 June / Haziran 2020

Published / Yayın Tarihi: 15 June / Haziran 2020

Pub Date Season / Yayın Sezonu: June / Haziran

Volume / Cilt: 24 **Issue / Sayı:** 1 **Pages / Sayfa:** 539-563

Cite as / Atıf: Kılıç Ahmedi, Büşra. "Kendini Ayarlamannın Dini Yönelim ve Dini Grup Üyeliği ile İlişkisi Üzerine Nicel Bir Araştırma [*A Quantitative Research on the Relationship of Self-Monitoring with Religious Orientation and Religious Group Membership*]". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal* 24/1 (Haziran 2020), 539-563.

<https://doi.org/10.18505/cuid.675046>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Copyright © Published by Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, 58140 Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/pub/cuid>

A Quantitative Research on the Relationship of Self-Monitoring with Religious Orientation and Religious Group Membership

Abstract: Self-monitoring theory explains the individual differences in using interpersonal adjustment techniques like self-control, self-regulation, and self-presentation. Self-monitoring plays a key role for understanding the social life. Therefore, it has been one of most popular research topics in social psychology. The aim of this study is to find out if there is a meaningful relationship between religious orientation and self-monitoring, and to determine the direction of the relationship if it exists. Besides, examining the effect of religious group membership on self-monitoring is another aim of this study. In accordance with this purpose, *Religious Orientation Scale* and *Revised Self-Monitoring Scale* are applied to sample group which consists of 437 female and 369 male participants aged 16 to 65+ living in Bursa. The results has revealed that there is a meaningful positive correlation between intrinsic religious orientation and self-monitoring. In addition, no meaningful relationship between religious group membership and self-monitoring has been confirmed.

Summary: The adaptation process of the human being as a social creature starts in a mother's womb and becomes more complicated in consequence of coming into the world which is full of stimulus. In the beginning, this process has only a physical aspect, but with the inclusion of emotional, cognitive, and social factors over time turns into developmental tasks that people will struggle throughout their lives. The social development involves the process of becoming of the individual as an organic part of the society. As the individual realizes the existence of the *other*, he/she develops similar patterns of behavior that can be approved by the *other*. Because the meaningful relationships that form the backbone of social development constitute an important part of the self. Belonging is one of the main needs, that the individual shapes his emotions, actions, and decisions more or less in line with this need in order not to encounter the possibility of social exclusion.

While belonging is a universal need for every healthy individual, there are differences between individuals in terms of directing the course of the relationship, role sharing, and using situational clues. Individual differences in how people construct interpersonal processes led Mark Snyder to systematize and theorize the concept of self-monitoring. Self-monitoring is a concept that expresses individuals' control of self-presentation, expressive behavior, and non-verbal emotional expression and their regulation. Accordingly, individuals with a high tendency to shape their behavior according to the context are classified as high self-monitors and those with low tendency are classified as low self-monitors.

It can be said that adherence to religion, which is one of the determinants of social behavior, is related to self-monitoring. In this context, the main subject of this study is the relationship between self-monitoring and religiosity. The study aims to examine the effect of intrinsic-extrinsic religiosity on individuals' self-monitoring levels. Besides, as a form of religiosity, to reveal whether religious group religiosity affects self-monitoring, the study examines also self-monitoring levels of individuals belonging to the religious group and those who are not.

The sample of the study was selected by a simple random sampling method and it consists of 806 participants aged 16 to 65+ living in Bursa in 2017. 437 (54.2%) of the participants in the research are women and 369 (45.8%) are men. In this study, a relational screening model was used for determining the presence, direction, and degree of the relationship between the variables. The questionnaire technique was preferred as the method of gathering information. The questionnaire was arranged in a way that does not require asking the participant any other questions apart from the questions on the form. The questionnaire form used in this research consists of 43 items. At the beginning of the questionnaire, there is a 9-item personal information form that includes demographic items consisting of age, gender, educational status, marital status, occupation, place of residence, socio-economic status, levels of subjective religious involvement, and religious group membership. For the measurement of

self-monitoring, a 12-item "Self-Monitoring Scale", which was developed by Mark Snyder, revised by Richard Lennox and Raymond Wolfe and adapted by İlknur Özalp Türetgen and Sevim Cesur to Turkish ($\alpha = .80$) was used. For the measurement of religious orientation, a 22-item "Religious Orientation Scale" developed by Gordon Allport and Michael Ross and adapted to Turkish by Fatma Gül Cirhinlioğlu was used ($\alpha = .90$). Data collected through scales were processed by One Way Variance Analysis (ANOVA), t-Test, Pearson Correlation Analysis, and Simple Linear Regression Analysis and turned into research findings.

According to the results of the simple linear correlation analysis conducted to reveal whether there is a relationship between the self-monitoring scores of the participants and the intrinsic religious orientation scores, there is a positive and significant relationship between the variables ($r = 0.102$, $p = 0.004 < 0.01$). The findings also shows that there is a positive relationship between self-monitoring and extrinsic religious orientation ($r = 0,192$, $p = 0,00 < 0,01$). T-test results analyzing whether being a religious group member causes a significant difference show that there is no statistically significant difference ($t(804) = 0.642$, $p = 0.521 > 0.05$). The result of the correlation analysis between self-monitoring and the level of subjective religious involvement shows that no significant relationship is found ($r = 0.051$, $p = 0.146 > 0.05$).

This research expected that there was a negative relationship between self-monitoring and intrinsic religious orientation. However, the analyses has not reported anticipated results as addressed in the previous research. Therefore, this study opens the door for asking new questions about the subject. Religious groups, by their very nature, can refer the individual to self-presentation control, obedience, to act as deemed appropriate by the group, to adapt to the group, to change behavior without attitude change, and therefore, to attitude-behavior inconsistency. It can be argued that not only religious groups but, by their nature, all social groups create harmony-oriented pressure on the individual. Therefore, it can be predicted that belonging to a group, in general, may have a significant effect on the level of self-monitoring. The high self-monitoring scores of the participants, whether religious or non-religious group members of this study may have reduced the observability of the difference between the two groups. Therefore, repeating the study on a different sample may produce different results.

Keywords: Psychology of Religion, Self-Monitoring, Personality, Religious Orientation, Religious Group Membership.

Kendini Ayarlamının Dini Yönelim ve Dini Grup Üyeliği ile İlişkisi Üzerine

Nicel Bir Araştırma

Öz: Kendini ayarlama teorisi, bireylerin öz-kontrol, öz düzenleme, benlik sunumu gibi kişiler arası ilişkilere uyum stratejilerine başvurmadaki farklılıklarına bir açıklama getirme iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Sosyal hayatın anatomisine dair önemli bilgiler sunduğu için, ortaya atıldığı günden bu yana, özellikle sosyal psikoloji alanındaki çalışmalara çokça konu olmuştur. Kendini ayarlama ve dindarlık ilişkisini konu edinen bu çalışmanın amacı, dindarlık yönelimleri ile kendini ayarlama düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını ve varsa bu ilişkinin yönünü saptamaktır. Ayrıca dini grup üyeliğinin kendini ayarlama düzeyi üzerindeki etkisini sınamak da çalışmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda, Bursa'da ikâmet eden 16-65+ yaş aralığında yer alan 437 kadın, 369 erkek olmak üzere toplam 806 kişiden oluşan örneklem grubuna, kendini ayarlamının ölçümü için *Gözden Geçirilmiş Kendini Ayarlama Ölçeği* ve dini yönelimin tespiti için *Dini Yönelim Ölçeği* uygulanmıştır. Elde edilen bulgular, iç güdümlü dini yönelim ile kendini ayarlama arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, kendini ayarlama ile dini grup üyeliği arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.

Özet: Toplumsal bir varlık olarak dünyaya gelen insanın henüz anne karnındayken başlayan uyum süreci, sayısız uyarıcıyla dolu dış dünya ile tanışması sonucunda daha karmaşık bir hal

542 | Büşra Kılıç Ahmedi. Kendini Ayarlamının Dini Yönelim ve Dini Grup Üyeliği ile ...

almaya başlamaktadır. Önceleri daha ziyade fiziksel nitelikte olan bu süreç, zamanla duygusal, bilişsel ve sosyal etmenlerin dahil olmasıyla genişleyerek insanın yaşamı boyunca mücadelesini vereceği gelişim ödevlerine dönüşmektedir. Bireyin, toplumun organik bir parçası olma serüvenini kapsayan sosyal gelişimin, bireyin *ötek*inin varlığının farkına varması, onu tanıması, ona benzer ya da onun onayını alabilecek davranış kalıpları geliştirmesi, yani kısaca onunla yaşamayı öğrenmesi şeklinde tanımlanması mümkündür. Sosyal gelişimin bel kemiğini oluşturan anlamlı ilişkiler benliğin önemli bir parçasını meydana getirdiği ve aidiyet aslı ihtiyaçlarından biri olduğu için bireyin, ötelenme veya dışlanma ihtimaliyle karşılaşmamak adına duygu, eylem ve kararlarını az ya da çok bu ihtiyacı doğrultusunda şekillendirdiği görülmektedir. Aidiyet, sağlıklı her birey için evrensel bir ihtiyaçken, ilişkinin seyrine yön verme, rol paylaşımı, durumsal (situational) ipuçlarının kullanımı gibi hususlarda bireyler arasında farklılıklar görülmektedir. İnsanların kişiler arası süreçleri inşa edişlerindeki bireysel farklılıklar Mark Snyder'ın dikkatini kendini ayarlama (self-monitoring) bahsine çekmiş ve böylelikle kavram ilk defa sistematik bir teori haline getirilmiştir. Kendini ayarlama, bireylerin benlik sunumları, dışa vurumcu davranışları ve sözsüz duygusal göstergelerini kontrol etmeleri ve bunlar üzerinde düzenlemede bulunmalarını ifade eden bir kavramdır. Buna göre, davranışlarını içerisinde bulunduğu bağlama göre şekillendirmeye eğilimi yüksek olan bireyler kendini ayarlaması yüksek, düşük olanlar ise kendini ayarlaması düşük birey olarak sınıflandırılmaktadır.

Sosyal davranışın belirleyicilerinden biri olan dine bağlılığın, bir sosyal davranış stratejisi olarak değerlendirilebilen kendini ayarlama ile bağlantılı olacağı iddia edilebilir. Bu çerçevede, bu çalışmanın ana konusunu kendini ayarlama ile dindarlık arasındaki ilişki oluşturmaktadır. Çalışmada iç güdümlü-dış güdümlü (intrinsic-extrinsic) dindarlığın bireylerin kendini ayarlama düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca bir dindarlık formu olarak dini grup dindarlığının kendini ayarlama üzerinde bir etkisinin olup olmadığının ortaya çıkartılması için dini grup mensubiyeti esas alınarak dini gruba mensup olan bireyler ile olmayan bireylerin kendini ayarlama düzeylerinin karşılaştırmalı bir şekilde incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın örneklemini basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilimiyle olup, 2017 yılında Bursa'da ikâmet eden 16-65+ yaş aralığındaki 806 bireyden müteşekkildir. Araştırmaya katılanların 437'si (%54,2) kadın, 369'u (%45,8) erkeklerden meydana gelmektedir.

Bu çalışmada değişkenler arasındaki ilişkinin varlığı, yönü ve derecesini tespit etme amacı sebebiyle ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bilgi toplama yöntemi olarak anket tekniği tercih edilmiştir. Anket formu, katılımcıya formda yer alan sorular dışında başka soru sormayı gerektirmeyecek şekilde önceden düzenlenmiştir. Bu çalışmada kullanılan anket formu, 43 maddeden oluşmaktadır. Anketin başlangıcında, yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, meslek, yaşanan yer, sosyo-ekonomik durum sorularından oluşan demografik maddeleri, özel dine önem verme düzeyi ve dini grup üyeliğini kapsayan maddeleri içeren 9 maddelik kişisel bilgi formu yer almaktadır. Kendini ayarlamının ölçümü için Mark Snyder tarafından geliştirilen, Richard Lennox ile Raymond Wolfe tarafından revize edilen ve İlknur Özalp Türetgen ile Sevim Cesur'un Türkçeye uyarlama çalışmalarını yaptığı 12 maddeli "Gözden Geçirilmiş Kendini Ayarlama Ölçeği" kullanılmıştır ($\alpha=.80$). Dini yönelimin ölçümü için ise Gordon Allport ile Michael Ross'un geliştirdiği ve Fatma Gül Cirhinlioğlu tarafından Türkçeye uyarlanan 22 maddelik "Dini Yönelim Ölçeği" kullanılmıştır ($\alpha=.90$). Ölçekler aracılığıyla toplanan veriler, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), t-Testi, Pearson Korelasyon Analizi ve Basit Doğrusal Regresyon Analizi yoluyla işlenerek araştırma bulgularına dönüştürülmüştür.

Katılımcıların kendini ayarlama puanları ile iç güdümlü dini yönelim puanları arasında bir ilişkinin olup olmadığını ortaya koymak için yapılan basit doğrusal korelasyon analizinin sonuçlarına göre değişkenler arasında pozitif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,102$, $p=0,004<0,01$). Kendini ayarlama ile dış güdümlü dini yönelim arasında yapılan korelasyon analizi de değişkenler arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir ($r=0,192$, $p=0,00<0,01$). Kendini ayarlama noktasında dini grup üyesi olmanın an-

lamli bir farklığa sebep olup olmadığını ortaya çıkarmak için yapılan t-testinin sonuçları, istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın saptanmadığını göstermektedir ($t_{(804)}=0,642$, $p=0,521>0,05$). Kendini ayarlama ile dine öznel önem verme düzeyi arasında yapılan korelasyon analizi sonucunda da anlamlı bir ilişkinin saptanmadığı görülmektedir ($r=0,051$, $p=0,146>0,05$).

Bu araştırma kendini ayarlama ile iç güdümlü dini yönelim arasında negatif bir ilişkiyi varsaymıştır. Ancak araştırmanın öngörülen aksine sonuçlar sergilemesi ve dini yönelim ile kendini ayarlama ilişkisini konu edinen daha önceki çalışmalardan ayrılmış olması, konuyla ilgili yeni soruların sorulmasına kapı aralamaktadır. Dini gruplar, yapıları gereği, bireyi benlik sunumu kontrolüne, itaate, düşündüğü gibi davranmak yerine grup tarafından uygun görüldüğü gibi davranmaya, gruba uyum sağlamaya, tutum değişikliği olmaksızın davranış değişikliğine ve dolayısıyla tutum-davranış tutarsızlığına sevk edebilmektedir. Aslında yalnızca dini grupların değil, tabiatları gereği bütün grupların birey üzerinde uyum odaklı baskı oluşturduğu iddia edilebilir. Dolayısıyla, genel olarak bir gruba mensup olmanın bireyin kendini ayarlama düzeyi üzerinde anlamlı etkisinin olabileceği öngörülebilir. Bu araştırmanın dini grup üyesi olsun olmasın katılımcılarının genel olarak kendini ayarlama skorlarının yüksek olması, iki grup arasındaki farkın gözlenebilirliğini düşürmüş olabilir. Dolayısıyla farklı bir örneklem üzerinde çalışmanın tekrarlanması farklı sonuçlar ortaya çıkarabilir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Kendini Ayarlama, Kişilik, Dini Yönelim, Dini Grup Üyeliği.

Giriş

Toplumsal bir varlık olarak dünyaya gelen insanın henüz anne karnındayken başlayan uyum süreci, sayısız uyarıcıyla dolu dış dünya ile tanışmasıyla daha karmaşık bir hal almaya başlamaktadır. Önceleri daha ziyade fiziksel nitelikte olan bu süreç, zamanla duygusal, bilişsel ve sosyal etmenlerin dahil olmasıyla genişleyerek insanın yaşamı boyunca mücadelesini vereceği gelişim ödevlerine dönüşmektedir. Bireyin, toplumun organik bir parçası olma serüvenini kapsayan sosyal gelişimin, bireyin *ötekînin* varlığının farkına varması, onu tanıması, ona benzer ya da onun onayını alabilecek davranış kalıpları geliştirmesi, yani kısaca onunla yaşamayı öğrenmesi şeklinde tanımlanması mümkündür. Anlamlı ilişkiler benliğin önemli bir parçasını oluşturduğu ve aidiyet asli ihtiyaçlarından biri olduğu¹ için birey, ötelenme veya dışlanma ihtimaliyle karşılaşmamak adına duygu, eylem ve kararlarını az ya da çok bu ihtiyacı doğrultusunda şekillendirmektedir.² Aidiyet, sağlıklı her birey için evrensel bir ihtiyaçken, ilişkinin seyrine yön verme, rol paylaşımı, durumsal (situational) ipuçlarının kullanımı gibi hususlarda bireyler arasında farklılıklar görülmektedir.

İnsanların kişiler arası süreçleri inşa edişlerindeki bireysel farklılıklar Mark Snyder'ın dikkatini kendini ayarlama (self-monitoring) bahsine çekmiştir. Sosyal psikolog Snyder bireylerin sözlü-sözsüz davranışlarını dışsal ipuçlarına göre ayarladıkları ölçüde birbirlerinden ayrıldıklarını ileri sürmüştür. Bu bağlamda Snyder, bireyleri kamusal görüntüleri (public appearances) ve kişisel gerçekleri (private realities) arasındaki uyumsuzluk derecesine göre kendini ayarlaması yüksek (KAY) bireyler ve kendini ayarlaması düşük (KAD) bireyler olarak iki kategoride değerlendirmektedir. Buna göre, *doğru yerde, doğru zamanda, doğru insan olmak* için kendi kişisel gerçeklerinden feragat ederek içerisinde bulunduğu ortama göre imaj sergileyen birey KAY birey olarak nitelendirilirken; umuma karşı sergilediği tavır ile kendi kişisel tutumları arasında bir tutarlılık yakalamaya çalışan birey KAD birey olarak karakterize edilmiştir.³ KAY ve KAD ayrımının kabaca, davranışları başkaları tarafından yönetilenler, yani

¹ Roy F. Baumeister - Mark R. Leary, "The Need to Belong: Desire For Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation", *Psychological Bulletin* 117/3 (1995), 520-521.

² Roy F. Baumeister - Jean M. Twenge, "The Social Self", *Handbook of Psychology*, ed. Irving B. Weiner (New Jersey: John Wiley & Sons. Inc., 2003), 5/328.

³ Mark Snyder, *Public Appearances Private Realities: The Psychology of Self-Monitoring* (New York: W.H. Freeman and Company, 1987), 4.

dıştan yönetimler (other-directedness) ve davranışları kendi güdümünde olanlar, yani içten yönetimler (inner-directedness) nüansı üzerine oturduğu söylenebilir. Bu minvalden bakıldığında, durumlar arası davranış tutarlılığına sahip KAD bireyin, duruma uygun imaj sergilemek için kendi değer, düşünce ve tutumlarına kulak tıkayan KAY bireyden daha olumlu, daha sağlıklı ve daha olması gereken bir tablo çizdiği düşünülebilir. Ancak, her iki eğilimin de farklı durumlarda farklı avantajları söz konusudur.

Kendini ayarlama, bireylerin sosyal durumlarda ötekine karşı sergiledikleri benlik sunumları ve dışavurumcu davranışları (expressive behavior) üzerindeki kontrol derecelerini ifade eden bir kavramdır.⁴ Yani kendini ayarlama, kişinin kendi davranışlarını gözlemesi, değerlendirilmesi ve durumun gerekleri doğrultusunda düzenlemesini kapsayan bir süreçtir.⁵ Başka bir anlatımla kendini ayarlama, bireyin içerisinde bulunduğu ortam kaynaklı sinyallere karşı hassasiyet göstermesi, sinyalleri yorumlayarak gerekli ipuçlarına dönüştürmesi, bu ipuçlarını kendi sözlü-sözsüz bütün dışavurumcu davranışlarını kontrol etmede ve düzenlemede kullanması sürecini içeren bir kavramdır. Tanımlardan anlaşılacağı üzere kendini ayarlama, duruma uygun imaj üretimi adına davranış değiştirebilme becerisini ifade etmektedir. Kendini ayarlamının bir kabiliyet, yetenek, kişilik özelliği ya da kişiler arası yönelim mi olduğu hususu tartışmalı olmakla birlikte,⁶ çoğunluk tarafından kabul gördüğü üzere, toplum içerisinde yaşayan her sağlıklı birey az ya da çok kendini ayarlama tekniklerinden yararlanmaktadır.

Kendini ayarlama teorisinin ileri sürüldüğü yıllarda sosyal psikologların tartıştığı temel konular genel anlamda iki başlık etrafında toplanmaktadır. Birincisi, davranış kişisel özelliklerin mi yoksa bireyin içinde bulunduğu durumun mu belirlediği tartışmasıdır. İkinci husus, tutumlara bakarak davranışların öngörülmesinin imkânı ve davranışların tutumları ne kadar yansıttığı sorularına dayanmaktadır. Bu minval üzere kendini ayarlama teorisi ise, KAD şeklinde adlandırılan bir grup bireyin davranışları üzerinde kişisel özelliklerin belirleyici olduğunu, yani bu grubun tutum-davranış tutarlılığının yüksek olduğunu; KAY bireyleri kapsayan diğer grubun davranışlarının ise daha çok durumsal olarak nitelendirilen özellikler tarafından belirlendiğini, bu sebeple bu bireylerin tutumlarından davranışlarını öngörmenin daha zor olduğunu ileri sürerek her iki temel tartışmayı çözüme kavuşturma iddiasında olmuştur.

1. Kendini Ayarlamının Düşünsel Arka Planı

Kendini ayarlama, dışavurumcu davranış, benlik sunumu ve sözsüz duygusal göstergelerin kontrolü şeklinde formüle edilen bir yapıya sahiptir. Düşünsel arka planı incelendiğinde, William James'in çoklu sosyal benlik düşüncesi, sembolik etkileşimciler tarafından ileri sürülen benliğin toplumsal orijini fikrine binaen izlenim yönetimi düşüncesi ve Erving Goffman'ın detaylandığı tiyatro gibi hayat metaforunun izleri göze çarpmaktadır.

Bireylerin benlik sunumları üzerinde kontrol sağlayabildikleri düşüncesi, pek çok benlik teorisinin temel doktrinleri arasında yer almaktadır. Dolayısıyla kendini ayarlamının da benlik sunumunun değişkenliğine vurgu yapan klasik benlik teorilerinin entelektüel arka planının izlerini taşıdığını⁷ ve kurgu itibarıyla benlik sunumunun değişkenliğine vurgu yapan

⁴ Snyder, *Public Appearances Private Realities*, 4-5; a.mlf, "Self-Monitoring", *The Blackwell Encyclopedia of Social Psychology*, ed. Antony S. R. Manstead - Miles Hewstone (Oxford: Blackwell Publishing, 1995), 515.

⁵ Selçuk Budak, "Öz-izleme", *Psikoloji Sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003), 579.

⁶ Hasan Bacanlı, "Kendini Ayarlaması Yüksek ve Düşük Bireylerin Kişilik Özellikleri", *Eğitim Bilimleri I. Ulusal Kongresi, Bildiriler IV: Eğitimde Psikolojik Hizmetler* (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1993), 459-466.

⁷ Mark Snyder, "Self-Monitoring Processes", *Advances in Experimental Social Psychology* 12 (1979), 87.

benlik teorilerinin arasında ele alındığını söylemek mümkündür.⁸ Psikoloji biliminin öncülerinden William James, *The Principles of Psychology* adlı eserinde benlik konusuna yer vererek daha önceleri felsefi tartışmaların nesnesi olan benliği, psikolojinin sınırları içerisine çekmiştir. James adı geçen eserinde sosyal benlikten bahsederken, bireylerin farklı ortam ve kişi örüntülerine farklı benlikler sunduklarını⁹ iddia ederek aslında kendini ayarlama teorisinin temel ayaklarından birini inşa etmiştir. James'in benlik sunumunun duruma özgülüğü nosyonu, daha sonra sembolik etkileşim akımında yankı bulmuş ve izlenim yönetimi teorisinin oluşumunu etkilemiştir. İzlenim yönetimi ise, sosyal etkileşimin, muhatapın gözünde istenilen imajın oluşturulabilmesi için sözlü-sözsüz benlik sunumlarını kontrol etme yeteneğini gerektirdiği¹⁰ temel argümanı üzerine oturmaktadır. Bahsi geçen kontrol yeteneğinin, başarılı sahne aktörlerine atfedilen nitelikler arasında yer alıyor olması,¹¹ meseleyi Goffman tarafından detaylandırılan tiyatro gibi hayat metaforuna bağlamaktadır.¹² Dolayısıyla, kendini ayarlama teorisini oluşturan sacayağının ikincisini izlenim yönetimi geleneği oluşturmaktayken, diğerinin kökü tiyatro gibi hayat metaforuna dayanmaktadır.

2. Kendini Ayarlamının Etiyolojisi

Kendini ayarlamının sosyal durum ve ortamlarda ortaya çıkıyor olması, onun yalnızca sosyal-çevresel faktörlerin ürünü olduğunu düşündürebilir. Ancak kavramın ilksel kökenlerine ilişkin incelemeler, hem biyolojik-genotipsel faktörlerin hem de çevresel faktörlerin bu süreçte belirleyici olduğunu göstermektedir.¹³ Buna göre kendini ayarlamadaki bireysel farklılıkların azımsanmayacak bir kısmı genetik nedenlere dayanmaktadır. Yani bireyler doğuştan getirdikleri birtakım karakteristik özellikleri dolayısıyla kendini ayarlama eğilimli olabilmekte ya da tam aksi söz konusu olabilmektedir.

Kavramın biyolojik kökenine atf yapmak, yaşamının erken dönemlerinden itibaren bireyde kendini ayarlamının söz konusu olabileceğini hatırlatmaktadır. Başka bir anlatımla, kendini ayarlama noktasındaki bireysel farklılıkların çocukluk döneminden itibaren gözlemlendiği söylenebilir.¹⁴ Elbette ki bu, kendini ayarlamının çocukluk döneminde bütün boyutlarıyla ortaya çıkıp sabitlendiği anlamına gelmemektedir. Birey, hayatının erken dönemlerinde kendini ayarlamayı çok sınırlı bir şekilde kullanmaktayken, yıllar geçtikçe bireyin sahip olduğu potansiyeli kullanma şekli ve alanları çeşitlilik göstermektedir.¹⁵

Kavramın biyolojik-genetik kökenini sınamak için tek yumurta ve çift yumurta ikizleri üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Tek yumurta ikizleri tamamen aynı genetik materyale sahipken, çift yumurta ikizleri genetik materyalleri ortalama olarak yüzde elli oranında paylaştığından, kendini ayarlamının biyolojik-genetik kökenini test etmek için uygun örneklem olarak ikizler seçilmiştir. Araştırma sonuçları tek yumurta ikizlerinin kendini ayarlama uyumlarının mükemmele yakın olduğunu, çift yumurta ikizlerinde ise uyum düzeyinin daha düşük

⁸ Stephen R. Briggs - Jonathan M. Cheek, "The Role of Factor Analysis in The Development and Evaluation of Personality Scales", *Journal of Personality* 54/1 (1986), 113.

⁹ William James, *The Principles of Psychology* (New York: Henry Holt and Company, 1890), 1/293-295.

¹⁰ Mark R. Leary - Robin M. Kowalski, "Impression Management: A Literature Review and Two-Component Model", *Psychological Bulletin* 107/1 (1990), 34.

¹¹ John T. Metcalf, "Empathy and The Actor's Emotion", *Journal of Social Psychology* 2/2 (1931), 235-237.

¹² Briggs - Cheek, "The Role Of Factor Analysis in The Development And Evaluation of Personality Scales", 113.

¹³ Heike Wolf vd., "Self-Monitoring and Personality: A Behavioural-Genetic Study", *Personal and Individual Differences* 47 (2009), 29.

¹⁴ Gary J. Lautenschlager - William G. Graziano, "Conducting Research on the Development of Social Behavior: The Case of Self-Monitoring", *Contemporary Social Psychology* 14/2 (1990), 92.

¹⁵ Steve Gangestad - Mark Snyder, "'To Carve Nature at Its Joints': On the Existence of Discrete Classes in Personality", *Psychological Review* 92/3 (1985), 340.

546 | Büşra Kılıç Ahmedi. Kendini Ayarlamının Dini Yönelim ve Dini Grup Üyeliği ile ...

olduğunu göstermiştir.¹⁶ Elbette ki bu sonuçlar, kendini ayarlamının doğuştan getirilen, değişmez, kalıp bir eğilim olduğunu ortaya koymamaktadır. Bireyler doğuştan bazı yatkınlıklar veya kabiliyetlerle dünyaya gelseler de bu yatkınlıkları kullanmak için uzun sosyalleşme ve öğrenme süreçlerine ihtiyaçları vardır. Zaten genlerin bizatihi psikolojik veya davranışsal karakterleri yoktur; onlar sadece belli bir sosyal ortam içerisinde gelişip şekillenen psikolojik ve davranışsal özellikleri etkileyebilirler. Zira genetik faktörler davranışsal yönelimde değil, o yönelimin gelişmesi için bir eğilimin oluşmasında belirleyici olabilmektedir.¹⁷ Yani davranışı sabitlemekten öte, genler çevresel faktörlerin etkisiyle değişiklik gösterebilecek olan davranış aralıklarını belirlemektedir. Örneğin utangaçlık geni ile doğan bir çocuk, ailesinin sosyalleşme teşviki ile utangaçlığı üzerinde belirli bir noktaya kadar kontrol sağlayabilirken, çevresinden bu yönde destek görmeyen bireyin utangaçlık kaderi olabilmektedir.¹⁸ Bireylerin çevresel faktörlerden etkilenim derecelerinin yine genler tarafından tayin edildiği iddiasını taşıyan teorilerden biri olan ayırıcı yatkınlık (differential susceptibility) teorisine göre, gelecekteki görüşün aksine, bireylerin mizaçları, onların çevresel koşullardan ne kadar ve ne yönde etkilenecekleri hususunda belirleyici olmaktadır.¹⁹

Kendini ayarlamının kültürden kültüre değişiklik arz ediyor olması da yine çevresel değişkenlerin kavram üzerindeki baskınlığının bir ifadesi olarak yorumlanabilir. Bireyci toplumlar ve kolektivist toplumlar arasında yapılan karşılaştırmalı araştırmalar, bu iki toplum biçimi arasında kendini ayarlama açısından önemli farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Gudykunst ve arkadaşları ABD, Japonya ve Kore’de yürüttükleri çalışmanın sonucunda, bireyci bir toplum şeklinde nitelendirilen ABD’de kendini ayarlama ortalamasının, kolektivist toplumlar olarak değerlendirilen Japonya ve Kore’ye göre belirgin bir şekilde yüksek olduğunu saptamıştır.²⁰ Yine Gudykunst yürüttüğü diğer bir çalışmada; bireyci toplumlar olarak ABD ve Avustralya, kolektivist toplumlar olarak da Japonya, Hong Kong ve Tayvan’dan toplanan katılımcılar üzerinden elde ettiği araştırma sonuçlarıyla da bireyci olarak ifade edilen toplumların kendini ayarlama ortalamasının kolektivist olarak değerlendirilen toplumlara göre belirgin bir şekilde yüksek olduğunu tespit etmiştir.²¹ İlk bakışta, kolektivist toplumlarda kişiler arası ilişkilere büyük önem veriliyor olması, bireyci toplumlarda ise *ben* düşüncesinin hâkim olması, araştırma sonuçlarının aksi bir beklentiye sebep olabilmektedir. Kolektivist toplumların teşvikine²² paralel şekilde, KAY bireylerin de birincil gündem maddesinin içerisinde buldukları çevreye uyum sağlamak olduğu düşünülebilir. Ancak sanıldığı gibi aksine KAY bireylerin benlik sunumları pasif bir başkalarına uyma eylemi değil, aktif bir imaj yansıtma sürecidir.²³ Ayrıca bireyci toplumlarda, kolektivist toplumlarda olduğu gibi ya-

¹⁶ Araştırmalarla ilgili detaylı bilgi için bk. Robert H. Dworkin, “Genetic Influences on Cross-Situational Consistency”, *Second International Congress on Twin Studies*, (Washington, D.C., 1977); Steven W. Gangestad, *On the Etiology of Individual Differences in Self-Monitoring and Expressive Self-Control: Testing the Case of Strong Genetic Influence* (Minnesota: University of Minnesota, Doktora Tezi, 1984).

¹⁷ Snyder, *Public Appearances Private Realities*, 129-138.

¹⁸ Rod Plotnik – Haig Kouyoumdjian, *Introduction to Psychology* (Canada: Wadsworth, 2011), 466.

¹⁹ Bruce Ellis vd., “Differential Susceptibility to the Environment: An Evolutionary-Neurodevelopmental Theory”, *Development and Psychopathology* 23 (2011), 7-25; Jay Belsky vd., “For Better and Worse: Differential Susceptibility to Environmental Influences”, *Current Directions in Psychological Science* 16/6 (2007), 301-302.

²⁰ William B. Gudykunst vd., “Cultural Differences in Self-Consciousness and Self-Monitoring”, *Communication Research* 14/1 (1987), 24.

²¹ William B. Gudykunst vd., “A Cross-Cultural Comparison Of Self-Monitoring”, *Communication Research Reports* 6/1 (1989), 9-12.

²² Roy F. Baumeister - Jean M. Twenge, “The Social Self”, *Handbook of Psychology*, ed. Irving B. Weiner (New Jersey: John Wiley & Sons. Inc., 2003), 5/343.

²³ Steven W. Gangestad - Mark Snyder, “Self-Monitoring: Appraisal and Reappraisal”, *Psychological Bulletin* 126/4 (2000), 546.

kın teması önemseyen ilişkiler yerine, daha çok ihtiyaca yönelik, bireyin kendi refahını önceleyen, formel ilişkilerin yoğunlukta olması da araştırma sonuçlarının yorumlanmasında yardımcı olabilir.

Özetle, ebeveynin kendini ayarlama yönelimlerinden, çocuğun içerisinde büyüdüğü evin oda sayısına kadar pek çok çevresel faktörün kendini ayarlama eğilimleri üzerinde etkin olduğu yapılan araştırma sonuçlarıyla ortaya konmuştur.²⁴ Farklı çevresel-demografik değişkenlere sahip olmak, farklı sosyalleşme süreçlerinden geçmeyi ve farklı sosyalleşme tarzları edinmeyi gerektireceği için kendini ayarlama ile çevresel değişkenlerin doğrudan ilişkili olacağı açıktır. Böylelikle hem biyolojik-genetik eğilimlerin hem de sosyal-çevresel faktörlerin birleşerek ya da birbirleriyle etkileşerek sosyal davranışın gelişim seyrini şekillendirdiğini söylemek mümkündür.²⁵ Erken çocukluk dönemindeki çok sınırlı alanlara ait küçük farklılıklar, sosyalleşme ve tecrübe kazanma süreçlerinin sonrasında çoğalmakta ve çeşitlenmektedir. Yani belli eğilimlerle doğan çocukların, yaşam süreçleri boyunca etkileşimde oldukları çevrelerinin yönlendirmesiyle farklı kendini ayarlama düzeylerine sahip bireyler haline geldikleri söylenebilir.

3. Bir Kişilik Teorisi Olarak Kendini Ayarlama

Snyder'ın ifade ettiği üzere, kendini ayarlama özünde, bireylerin dışavurumcu davranışları, benlik sunumları ve sözsüz duygusal göstergeleri üzerinde kontrol sağlayabildikleri önermesini taşımaktadır.²⁶ Bu bağlamda teori üzerine yapılan ilk araştırmalar, bireylerin ne ölçüde sosyal ipuçlarına dikkat ettikleri ve bu ipuçlarını kendi davranışlarına kılavuz olarak kullandıkları; duygu göstergelerini ve sözsüz iletişim kanallarını kontrol etme ve izlenim yönetimi stratejilerine başvurma sıklıkları üzerinde yoğunlaşmıştır. Yapılan araştırmaların sonuçları göstermiştir ki kendini ayarlama hususundaki bireysel farklılıklar, kişilerin kendilerini ve başkalarını nasıl algıladıklarıyla ilgilidir.²⁷ Buna göre kendilerini dış çevrelerinin bir parçası olarak gören dıştan yönetimli bireyler KAY bireyler olurken, iç çevrelerine odaklı içten yönetimli bireyler ise KAD bireyler olmaya yatkındırlar.²⁸ Kendini ayarlama bireylerin kendileri hakkındaki duygu ve düşünceleri, sosyal durumlardaki davranışları ve ötekiyle etkileşimlerini harekete geçiren ve yönlendiren faktörler üzerinde etki sahibidir.²⁹ Dolayısıyla kendini ayarlamanın sonuçlarını bilişsel, davranışsal ve kişiler arası olmak üzere üç farklı alanda gözlemlenmek mümkündür.

Bireylerin kendi davranışlarını anlamlandırma ve açıklama tarzları bilişsel sosyal psikolojinin çalışma alanına girmektedir. Kendini ayarlama teorisi de bireylerin kendi davranışlarına yaptıkları yüklemeler hususunda bir perspektif sağlamaktadır. Buna göre KAY bireyler davranışlarına durumsal açıklamalar getirme eğilimindeyken, KAD bireyler ise eğilimsel (dispositional) yüklemeler yapmaktadırlar.³⁰ Bir başka ifadeyle, KAY bireyler kendilerini değişen şartlar üzerinden yeniden tanımlamakta, dolayısıyla davranışlarına yükledikleri anlamları da yine bu değişen şartlar paralelinde güncellemektedir. KAD bireyler ise eylemlerinin sebeplerini sıralarken içsel tutum ve eğilimleri odaklı ifadelere daha çok başvurmaktadır.

²⁴ Snyder, *Public Appearances Private Realities*, 141- 153.

²⁵ Norman D. Henderson, "Human Behavior Genetics", *Annual Review of Psychology* 33 (1982), 431; Robert H. Dworkin, "Genetic and Environmental Influences on Person-Situation Interactions", *Journal of Research in Personality* 13 (1979), 279-293; Peter Borkenau vd., "Genetic and Environmental Influences on Person-Situation Profiles", *Journal of Personality* 74/5 (2006), 1463-1476.

²⁶ Snyder, "Self-Monitoring Processes", 86.

²⁷ Christopher Leone, "Self-Monitoring: Individual Differences in Orientations to the Social World", *Journal of Personality* 74/3 (2006), 635.

²⁸ Edward E. Sampson, "Personality and The Location of Identity", *Journal of Personality* 46/3 (1978), 567.

²⁹ Snyder, "Self-Monitoring Processes", 86.

³⁰ Mark Snyder, "Cognitive, Behavioral, and Interpersonal Consequences of Self-Monitoring", *Perception of Emotion in Self and Others*, ed. Patricia Pliner vd. (New York: Plenum Press, 1979), 189.

548 | Büşra Kılıç Ahmedi. Kendini Ayarlamının Dini Yönelim ve Dini Grup Üyeliği ile ...

KAY bireylerin davranışları üzerindeki kontrolünü gözler önüne seren araştırma sonuçları, onların kolaylıkla ve de herhangi bir çaba göstermeden davranışlarını değiştirdiği şeklinde yanlış yorumlanmamalıdır. Zira kendini ayarlayan birey basit bir mantıkla, düz bir şekilde, ötekinin davranışlarından elde ettiği ipuçlarını kopyalamaktan ziyade onların davranışlarının altında yatan olasılıkları anlamak için daha fazla çaba sarf etmektedir.³¹ Yani bireyin kendi söz ve fiillerini değiştirme girişimi, önemli bir zihinsel gayret sürecini gerektirmektedir.³² Bu süreç de konuyu kendini ayarlamının kognitif alandaki yansımalarına getirmektedir. Kendini ayarlama düzeyi yüksek ya da düşük olsun her bireyin takip ettiği bilişsel sürecin, durumun mahiyetini okuyabilmeyi, kişinin kendi benliğini tanımasını ve sosyal çevresinde yer alan ötekiler hakkında bilgi edinmesini ihtiva ettiği görülmektedir.³³ Bilindiği üzere sosyal bir varlık olarak insan, genel olarak davranışının duruma uygunluğu hususuna dikkat etmektedir.³⁴ Aynı şekilde, her birey eylemlerini planlarken kendi benlik şemasına³⁵ ve de sosyal dünyasının önemli bir parçasını teşkil eden ötekine dair bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Zira birey, kendisi hakkındaki geçmiş tecrübelerini saklayıp işlediği benlik şemaları³⁶ olmaksızın sosyal durumlarda davranışlarına nasıl yön vereceğine karar vermekte güçlük yaşamaktadır. Ayrıca birey zihninde öteki bireyler hakkında prototipler oluşturmakta,³⁷ bunlardan yola çıkarak belirli bir durumda nasıl doğru insan olunacağına dair fikir edinmekte ve bu da doğru zamanda doğru davranışı sergilemesine yardımcı olmaktadır. ³⁸ Elbette ki duruma, bireyin kendi kişiliğine ve ötekine atfedilen bilgilerin kombinasyonları ve kullanım yoğunlukları bireyden bireye değişiklik arz edecektir. Bu bireyler arası farklılık da KAD - KAY birey ayrımında kendini göstermektedir. Buna göre KAY birey, ötekine dair bilgiye daha çok önem vermekteyken, KAD birey ise kararlarını sahip olduğu içsel nitelikler üzerine bina edeceği için kendi benliği hakkındaki bilgiye daha fazla ihtiyaç duymaktadır.

KAY ve KAD bireyler arasındaki davranış yönelimi farklılıklarının altında yatan psikolojik süreçleri anlamak için farklı kendini ayarlama eğilimleri olan bireylerin benlik kavramlarının incelenmesi önem taşımaktadır. KAY bireyler kimliklerini, içerisinde buldukları durumların karakteristikleri üzerinden tanımlamaktadırlar. Dolayısıyla KAY bireylerin benlik kavramlarının, daha çok öteki insanlarla olan ilişkilerinin bir yansıması olduğu söylenebilir. KAD bireylerde ise durum tam aksi istikamettedir. KAD bireylerin davranışlarına yön veren kendi içsel duygu, düşünce ve inançlarıdır. Yani KAD bireyler davranışlarını içerisinde buldukları ortamdan ziyade, kendilerine atfen yönlendirirler. Buradan da anlaşılacağı üzere KAD bireyin kamusal davranışları ile özel benlik kavramları arasında daha yüksek bir uyum söz konusuysa, KAY bireyler için bu uyum daha minimal düzeyde kalmaktadır.³⁹ Uyum odaklı KAY birey değişen ortam-durum örüntüsüne göre yeni benlik imajları üretirken, prensip odaklı KAD birey *ben kimim?* sorusuna verdiği cevaplar doğrultusunda davranışta bulunmaktadır. Bu da KAY bireyin karşılaştığı her yeni durumda yeniden benlik inşasına giriştiği, KAD bireyin ise sahip olduğu kimlik üzerinden yoluna devam ettiği anlamına gelebilmektedir.

Kendini ayarlamının bilişsel alandaki sonuçlarından bir diğeri de tutum-davranış tutarlılığı meselesinde yankı bulmaktadır. KAY bireyler, inandıkları ile yaptıklarının her zaman

³¹ Ellen Berscheid vd., "Outcome Dependency: Attention, Attribution, and Attraction", *Journal of Personality and Social Psychology* 34/5 (1976), 988.

³² William Ickes - Richard D. Barnes, "The Role of Sex and Self-Monitoring in Unstructured Dyadic Interactions", *Journal of Personality and Social Psychology* 35/5 (1977), 327.

³³ Snyder, "Self-Monitoring Processes", 104.

³⁴ Richard H. Price - Dennis L. Bouffard, "Behavioral Appropriateness and Situational Constraint as Dimensions of Social Behavior", *The Psychology of Social Situations: Selected Readings*, ed. Adrian Furnham - Michael Argyle (New York: Pergamon Press, 1981), 35-36.

³⁵ Hazel Markus, "Self-Schemata and Processing Information About the Self", *Journal of Personality and Social Psychology* 35/2 (1977), 64.

³⁶ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 124.

³⁷ Nancy Cantor - Walter Mischel, "Prototypicality and Personality: Effects on Free Recall and Personality Impressions", *Journal of Research in Personality* 13/2 (1979), 202-204.

³⁸ Snyder, "Self-Monitoring Processes", 105-106.

³⁹ Snyder, "Self-Monitoring Processes", 107.

örtüşmek zorunda olmadığını düşünürken, KAD bireylere göre eylemler gerçek duygu ve düşünceleri yansıtmak durumundadır.⁴⁰ Dolayısıyla kendi tutumuna ters düşen bir davranışta bulunmak ya da kendi tutumunun aksi bir inanca sahipmiş gibi görünmek KAY bireyde bir bilişsel çelişkiye yol açmazken, KAD birey için bu durum en kısa sürede çözülmesi gereken bir probleme işaret etmektedir. Ancak yine burada KAY ve KAD birey arasındaki farklılıkta genel kabulün dışında bir ayrıntı söz konusudur. KAD bireyin eylemlerinin içsel tutumlarının sözcüsü olduğu doğrudur, ancak bu, KAD bireyin hep aynı paralelde davranıyor olduğunu ispatlamamaktadır. Zira insan kendi içerisinde iniş çıkışları olan psişik bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla içinden geldiği gibi davranan KAD birey bu iniş çıkışlardan, genellikle olumlu benlik imajı sergileme gayesinde olan KAY bireye nazaran, daha fazla etkilenebilmektedir.⁴¹ Kısaca, KAD bireyler prensipleri doğrultusunda hareket etme gayesi taşıdıkları için tutum ve davranışları arasındaki paralelliği önemserken, KAY bireyler ise düşünce ve eylemlerinin aynı doğrultuda olmasının zorunlu olduğunu düşünmemektedir.

Kendini ayarlamının izlerine davranış boyutunda da rastlamak mümkündür. Kendini ayarlayan birey yalnızca kendisi ve çevresi hakkındaki düşüncelerini şekle sokmakla kalmakta, aynı zamanda öteki bireyler üzerinde bıraktığı imajları kontrol edebilmek amacıyla izlenim yönetimi taktikleri de uygulamaktadır. Yapılan araştırmalar da bireylerin kendini ayarlama düzeyleri paralelinde izlenim yönetimine başvurma motivasyonuna sahip olduklarını göstermektedir.⁴² KAY bireyler, davranışlarını şekillendirmede yardımcı olacağı düşünceyle sosyal ortamlarda olup bitenleri dikkat ve merakla gözlemlerken, KAD bireyler için sosyal ipuçları çok anlam ifade etmemektedir. Dolayısıyla KAY bireyler var olan ortam-durum örüntüsünü dikkate alarak benlik sunumu sergilerken, KAD bireyler kendi kişisel tutumları, içsel yönelimleri ve benlik kavramlarını yansıtan benlik sunumları sergilerler. Kısaca KAY bireylerin benlik sunumunda duruma özgünlük esassen, KAD bireylerde böyle bir hal söz konusu değildir.⁴³ Aynı şekilde benlik sunumundaki duruma özgünlük, sosyal davranış değişkenliğine yol açmaktadır. Yani KAY bireylerin davranışlarında durumlar arası değişkenlik söz konusu iken, KAD bireylerin sosyal davranışları duruma göre değişiklik göstermemektedir.⁴⁴ Özetle, kendini ayarlayan bireyin benlik sunumlarını ve sözlü sözsüz bütün dışavurumcu ifadelerini kontrol etme ihtiyacı hissetmesi ve bu minvalde eylemde bulunması, kendini ayarlamının davranışsal alandaki etkisini ortaya koymaktadır.

Yukarıda bahsedildiği gibi, KAY bireyler geniş benlik sunumu repertuarına sahipken, KAD bireylerin benlik sunumları daha az esnek bir yapıya sahiptir. Ancak mesele dışavurumcu davranış olduğunda, dengelerin tersine döndüğü görülmektedir. Buna göre KAY bireylerin dışavurumcu davranışlarında tutarlılık söz konusuysen, KAD bireylerin dışavurumcu davranışlarının değişken bir tabiata sahip olduğu söylenebilir. Zira KAY birey içinden geldiği gibi davranmak yerine, sosyal olarak istenir imajlar sergileme gayretindedir.⁴⁵ Dolayısıyla KAY birey her daim olumlu bir imaj üretimi peşindeyken, KAD birey hissettiği gibi davranacağı için dışavurumcu davranışları durumlar arası değişkenlik arz edebilmektedir. Yani KAD bireylerde ön plandaki benlik sunumunda durumlar arası tutarlılık söz konusuysen, arka plandaki dışavurumcu davranışta değişkenlik söz konusu olabilmektedir. KAY bireylerde ise

⁴⁰ Snyder, *Public Appearances Private Realities*, 39-40.

⁴¹ William Ickes vd., "Objective Self-Awareness and Individuation: An Empirical Link", *Journal of Personality* 46/1 (1978), 157-158.

⁴² William H. Turnley - Mark C. Bolino, "Achieving Desired Images While Avoiding Undesired Images: Exploring the Role of Self-Monitoring in Impression Management", *Journal of Applied Psychology* 86/2 (2001), 355.

⁴³ Snyder, "Self-Monitoring Processes", 92-95.

⁴⁴ Snyder, "Self-Monitoring Processes", 95-96.

⁴⁵ Richard Lippa, "Expressive Control, Expressive Consistency, And The Correspondence Between Expressive Behavior And Personality", *Journal of Personality* 46/3 (1978), 457-458.

benlik sunumları değişkenlik arz ederken, dışavurumcu davranışta bir tutarlılık bulunduğu söylenebilir.⁴⁶

Bireyin bilişsel ve davranışsal safhalardaki eylemlerini etkileyen kendini ayarlama kavramının, kişiler arası ilişkilerde de bir yansımasının olması beklenmektedir. Araştırma sonuçları, KAY bireylerin iletişimin başlatılmasında ve sürdürülmesinde etkin rol aldığını göstermektedir.⁴⁷ Bu da, duruma ve içerisinde bulunduğu ortamın gereklerine göre davranış değiştirme eğiliminde olan KAY bireyin kişiler arası süreçlerin yönetimindeki girişkenliğine ve muhatabına umduğunu verdiği ya da en azından onda böyle bir ön imaj uyandırdığı için sosyal alandaki başarısına işaret etmektedir. Yani KAY bireylerin, sosyal etkileşimin oluşumunda, yönlendirilmesinde ve devamlılığının sağlanmasında KAD bireylere nazaran daha belirleyici bir konumda yer aldıkları söylenebilir. Bu, KAY bireylerin KAD bireylere kıyasla iletişim noktasında daha aktif olduklarını gösteriyor olsa da, kurdukları iletişimin niteliği hakkında bilgi vermemektedir. Zira KAY bireyler daha sığ, samimiyetten uzak, politik iletişim tarzlarını tercih etmekteyken; KAD bireylerin derin, duygusal arka plana sahip uzun soluklu diyaloglar kurma eğiliminde olduğu⁴⁸ bilinmektedir.

4. Kendini Ayarlama ve Dindarlık

Sosyal ilişkilerden meslek seçimine, dikkat yönetiminden evlilik doyumuna, tüketim alışkanlıklarından iş performansına kadar pek çok farklı değişkenle ilişkisi araştırılan kendini ayarlamının dindarlıkla bağlantısı üzerinde yapılan çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bu bağlamda ilk girişimin Kotejin ve Snyder'ın 1986 tarihli araştırmalarıyla olduğu söylenebilir. Bahsi geçen araştırmacılar, üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada katılımcıların hem dini yönelimlerini, hem kiliseye katılımlarını hem de öznel dindarlık algılarını tespit etmeyi hedeflemiştir. Elde ettikleri veriler, KAD bireylerin KAY bireylere nazaran daha sık kiliseye gittiğini göstermiştir. Aynı şekilde KAD bireylerin iç güdümlü dini yönelimlerinin, KAY olan bireylere kıyasla daha yüksek olduğu da bulgulanmıştır.⁴⁹

Dindarlığın, kişisel ilişki süreçlerini kapsayan ilişkisel iletişim üzerindeki etkisini ortaya çıkarmak için 1994 yılında yürüttüğü çalışmasıyla Ragsdale, kendini ayarlama ve dindarlık ilişkisini anlamaya dair ikinci teşebbüsün sahibi olmuştur. Dindarlığı Batson ve Ventis tipi üçlü boyutlandırma üzerinden ölçmeyi tercih eden Ragsdale, Hristiyan inancı özelinde dini inancın yakın ilişkileri olumlu yönde etkileyeceği öngörüsüyle hareket etmiştir. İletişim sürecini etkileyen saiklerden biri olarak ele aldığı kendini ayarlamının ise bireyin davranışlarına kendi şahsi tecrübelerine değil de dışsal duruma göre şekil vermesini ifade etmesi dolayısıyla gerçek-samimi ilişkileri öven Hristiyan inancıyla zıtlık arz edebileceğini ileri sürmüştür. Ancak araştırmasının sonuçları Ragsdale'in tahminlerini doğrulamamış ve kendini ayarlama ile iç güdümlü dindarlık arasında pozitif yönde anlamlı ilişki tespit edilmiştir.⁵⁰

Öğretmen, doktor, avukat, din görevlisi ve serbest meslek olmak üzere beş meslek grubundan oluşan yetişkin örnekleme kullanılarak Türk din psikolojisi literatüründe ampirik olarak dindarlık ve kendini ayarlama arasındaki ilişki ilk kez Mustafa Koç tarafından çalışılmıştır. Benlik kavramı değişkenleri ve dindarlık ilişkisini konu alan 2008 yılında bitirdiği doktora çalışmasında Koç, kendini ayarlamaya bir benlik alt kavramı olarak yer vermiştir. Dindarlığı Allport tipi dini yönelim biçimleri perspektifinden ele alan araştırmasında, iç güdümlü dini

⁴⁶ Snyder, "Self-Monitoring Processes", 96-97.

⁴⁷ Snyder, *Public Appearances Private Realities*, 193-194; Ickes - Barnes, "The Role of Sex and Self-Monitoring in Unstructured Dyadic Interactions", 327-329.

⁴⁸ Ayda Büyüksahin Sunal - Ali Dönmez, "Self Monitoring in Romantic Relationships: Stress and Psychological Symptoms", *Eğitim ve Bilim* 36/162 (2011), 150-151.

⁴⁹ Brian Kojetin - Mark Snyder, "Self-Monitoring and Religiosity", *The Annual Convention of the American Psychological Association* (Washington, D.C., 1986), 4-7.

⁵⁰ J. D. Ragsdale, "Relational Communication Competence in High and Low Christian Religious Commitment: A Research Note", *Review of Religious Research* 35/3 (1994), 271.

yönelime sahip bireylerin kendini ayarlama puanlarının dış güdümlü dini yönelime sahip bireylerden daha düşük olduğu sonucunu elde etmiştir.⁵¹ Aynı şekilde katılımcıların dış güdümlü dindarlık düzeyleri arttıkça, kendini ayarlama seviyelerinde de artış olduğu görülmüştür.

Kendini ayarlama ve dindarlık ilişkisini Türkiye’de ikinci olarak konu edinen bir diğer araştırma ise Özlem Altunsu Sönmez tarafından yapılmıştır. Dindarlık, kendini ayarlama ve politik katılım ilişkisini ele alan doktora çalışmasında Altunsu Sönmez, katılımcıların dindarlıklarını Allport’un dini yönelim biçimleri üzerinden kategorize ederek, dindarlığın bireylerin kendini ayarlama düzeyine bir etkisinin olup olmadığını üniversite öğrencileri üzerinde test etmiştir. Araştırmasının neticesinde Altunsu Sönmez, iç güdümlü dindarlık yönelimine sahip katılımcıların çoğunluğunun kendini ayarlama düzeyi düşük bireyler olduklarını ve dış güdümlü dindarlık yönelimine sahip katılımcıların ise daha çok KAY bireyler olduklarını ifade etmiştir.⁵² Böylelikle KAY birey ile dış güdümlü dindarlık arasında bazı kişisel özellikler açısından bir benzeşmenin olduğu iddiası güçlenmiş görünmektedir.

Bunların yanında dindarlığın kendini ayarlamayı destekler nitelik taşıdığını savunanlar da bulunmaktadır. McCullough ve Willoughby’nin iddiasına göre dindarlık genel anlamda öz-kontrolü artıran bir mahiyet taşıdığı için, öz-kontrol de kendini ayarlamının bir aşamasını oluşturduğu için dindarlık ve kendini ayarlama arasında doğrusal bir ilişki söz konusu olabilir.⁵³ Buna göre, tabiatüstü varlıklarla etkileşimde olma fikri insanları kendini ayarlamaya yönlendirmektedir. Bir başkası tarafından izlenme hissini toplum yanlısı davranışları arttırdığını gösteren araştırmalar⁵⁴ göz önüne alındığında, tabiatüstü bir varlık tarafından izleniyor olmanın öz-kontrol yoluyla kendini ayarlamayı arttırdığı düşünülebilir. Yine dini ortam ve toplulukların, katı kuralları dolayısıyla bireyi öz-kontrolle sevk etmesinden⁵⁵ hareketle kendini ayarlamayı teşvik eden yapılar oldukları araştırmacıların iddiaları arasında yer almaktadır. İç muhasebeyi gerekli kılan dini ritüellerin öz-kontrolü artırıcı etkisi dolayısıyla kendini ayarlamayı tetiklediği düşüncesi de bu araştırmacıların dayanak noktalarından biridir.

Bu noktada dindarlığın tabiatı gereği kendini ayarlamayı destekler mahiyet taşıdığını iddia etmenin tartışmaya açık bir fikir olduğunu belirtmek gerekmektedir. Zira dinin emirleri doğrultusunda ya da yalnızca etik kaygılarla kendisini iyilik doğrultusunda geliştirmeye çalışan bireyi, prososyal davranışları sebebiyle sosyal bukaletun olarak etiketlemek doğru görünmemektedir. İç güdümlü dindarlık düzeyi yükseldikçe öteki bireylerle olumlu ilişkiler kurma oranının arttığını⁵⁶ ve benzer şekilde yalnızlık ile iç güdümlü dindarlık arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığını ortaya koyan⁵⁷ araştırma sonuçları, sosyal ilişkiler açısından iç güdümlü dindarlığın önemli bir fonksiyon icra ettiğini göstermektedir. KAY bireylerin de kendilerini içerisinde buldukları ortamdaki hâkim görüşe göre şekillendirmeleri dolayısıyla

⁵¹ Mustafa Koç, *Yetişkinlik Döneminde Dindarlık ile Benlik Kavramı Değişkenleri Arasındaki İlişki* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008), 184.

⁵² Özlem Altunsu Sönmez, *Religiosity, Self-Monitoring and Political Participation: A Research on University Student* (Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012), 341.

⁵³ Michael E. McCullough - Brian L. B. Willoughby, “Religion, Self-Regulation, and Self-Control: Associations, Explanations, and Implications”, *Psychological Bulletin* 135/1 (2009), 86.

⁵⁴ Melissa Bateson vd., “Cues of Being Watched Enhance Cooperation in A Real-World Setting”, *Biology Letters* 2 (2006), 412.

⁵⁵ Douglas T. Kenrick - Heather E. McCreath, “Person-Environment Intersections: Everyday Settings and Common Trait Dimensions”, *Journal of Personality and Social Psychology* 58/4 (1990), 693-694.

⁵⁶ Fatma Gül Cırhınlioğlu, *Üniversite Öğrencilerinde Utanç Eğilimi, Dini Yönelimler, Benlik Kurguları ve Psikolojik İyilik Hali Arasındaki İlişkiler* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006), 99.

⁵⁷ Muhammed Kızılgöçer, “Yalnızlık Dindarlık İlişkisi”, *Din, Değerler ve Sağlık*, ed. Hayati Hökelekli (İstanbul: Dem Yayınları, 2017), 532.

552 | Büşra Kılıç Ahmedi. Kendini Ayarlamının Dini Yönelim ve Dini Grup Üyeliği ile ...

diğer insanlarla çatışmak yerine uyumlu ilişkiler geliştirme amaç ve kabiliyetini taşıdığı söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında din, çoğu kez müntesiplerini uyuma, iç muhasebeye, ifrat ve tefritten kaçınmaya, grupla hareket etmeye davet ediyor olabilir. Ancak buradan hareketle dinin bireyi kendini ayarlamacı bir role sevk ettiği iddiası tartışmaya açık bir iddia olacaktır. Zira böyle olduğu takdirde tüm toplum yanlısı davranışları, öz-kontrolü gerektirdiği gerekçeyle kendini ayarlamacı davranış olarak değerlendirmek gerekmektedir ki, bu da toplumların samimi olmayan araç değerler üzerinde varlıklarını sürdürdüğü, bireydeki iyilik yapma güdüsünün tamamıyla dış unsurlar tarafından güdülendiği iddialarını kabul etmek anlamına gelmektedir.

Özetle, kendini ayarlamının teorik olarak dış güdümlü dindarlığa ya da tam aksine iç güdümlü dindarlığa benzediği iddialarını hem destekleyen hem de çürüten araştırma sonuçlarına rastlamak mümkündür. Dolayısıyla dindarlık ve kendini ayarlama değişkenleri arasında teorik bir benzerlikten çok, etkileşimden söz edilebileceğini ifade etmek yerinde olacaktır.

Kendini ayarlama ve dindarlık arasındaki ilişki bu araştırmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Bu sebeple araştırmanın temel amaçlarından biri, bireylerin dini yönelimleri ile kendini ayarlama düzeyleri arasında bir ilişkinin olup olmadığını, eğer bir ilişki söz konusuysa bu ilişkinin yönü ve derecesini tespit etmektir. Ayrıca dini grup üyeliği ile kendini ayarlama düzeyi arasındaki ilişkinin ve dine öznel önem verme düzeyinin kendini ayarlama üzerindeki etkisinin incelenmesi de araştırmanın amaçları arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda bu çalışma, iç güdümlü dini yönelim ile kendini ayarlama arasında negatif yönlü bir ilişki olacağı varsayımına dayanmaktadır. Benzer şekilde, bir dini grup üyeliği bulunan kişilerin kendini ayarlama düzeylerinin herhangi bir dini gruba üye olmayanlardan daha yüksek olacağı ve dine öznel önem verme düzeyi arttıkça kendini ayarlama skorlarında bir azalma görüleceği de yine araştırmanın temel hipotezleri arasında yer almaktadır.

Batı'da yetmişli yıllar itibariyle kavram olarak çalışılmaya başlanması ve doksanlı yıllarda araştırmalara çokça konu olarak sosyal psikolojinin gözde konularından birini oluşturmaya karşın kendini ayarlamının sosyal psikoloji ve din psikolojisi gibi alanlara ilişkin yerli literatürde yeterince yer alamadığını söylemek mümkündür. Batı'da, özellikle Anglofon dünyada, çeşitli değişkenlerle ilişkisi bağlamında incelenen kendini ayarlamının, dindarlık ile ilişkisini doğrudan konu edinen araştırma sayısı sınırlı düzeyde kalmıştır. Kendini ayarlama ve dindarlık ilişkisini inceleyen çok az sayıda alan araştırmasından biri olması dolayısıyla bu çalışmanın özgün değer taşıdığı ileri sürülebilir.

5. Yöntem

5.1. Örneklem

Bu araştırmanın çalışma evrenini oluşturan yerleşim birimi Bursa ili olarak belirlenmiştir. TÜİK'in verilerine göre Bursa ilinin 2013 yılındaki toplam nüfusu 2.740.970 iken, 16-65+ yaş aralığındaki toplam nüfus ise 2.091.151 civarında görünmektedir.⁵⁸ Buna göre örneklem içerisinden seçileceği 16-65+ yaş grubundaki bireyler, çalışma evreninin yaklaşık %76'sını oluşturmaktadır.

Ayrıca evreni oluşturan varlıkların toplam sayısı bilindiğinde, kabul edilebilecek hata payları için, %95 ve %99 kesinlik düzeyinde gerekli hesaplamalar yapılarak belirlenen kuramsal örneklem büyüklüklerinin gösterildiği tablolar incelendiğinde, 2.091.151'lik evren büyüklüğü için %5 hata payında istenen örneklem sayısı örneklem homojen olduğu takdirde 246, homojen olmadığına ise 381 olarak görünmektedir.⁵⁹ Ancak ihtiyaten bu çalışmanın

⁵⁸ TÜİK, *Seçilmiş Göstergelerle Bursa 2013* (Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, 2014), 84-85.

⁵⁹ Abdullah Can, *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi* (Ankara: Pegem Akademi, 2014), 28-30.

örneklem sayısı, istatistiksel hesaplamaların yeter sayısından daha geniş tutulmuştur. Çalışmanın örneklemini basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilmiş olup, 2017 yılında Bursa'da ikâmet eden 16-65+ yaş aralığındaki 806 bireyden müteşekkildir.

Araştırmaya katılanların 437'si (%54,2) kadın, 369'u (%45,8) erkeklerden meydana gelmektedir. Örneklem grubunun temel niteliklerine bakıldığında, yaş ortalamasının 34 olduğu, 16-21 yaş grubunda 160 (%19,9), 22-40 yaş grubunda 415 (%51,5), 41-65 yaş grubunda 213 (%26,4) ve 65+ yaş grubunda 18 (%2,2) kişinin yer aldığı görülmektedir. Eğitim düzeyi olarak, katılımcıların 141'i (%17,5) ilkökul mezunu, 122'si (15,1) ortaokul mezunu, 291'i (36,1) lise mezunu ve 252'si (%31,3) yükseköğretim mezunudur. Bunun yanında, araştırmaya katılanların 380'i (47,1) evli, 426'sı (%52,9) da bekaardır. Mesleğe göre dağılımları incelendiğinde 95'inin (%11,8) eğitimci olduğu, 73'ünün (%9,1) resmi olmayan din görevlisi grubunda yer aldığı, 225'inin (%27,9) özel sektör, 52'sinin (%6,5) ticari sektör çalışanı olduğu, 18'inin (%2,2) memur, 33'ünün (%4,1) emekli, 130'unun (%16,1) öğrenci, 170'inin (%21,1) ev hanımı ve 10'unun (%1,2) işsiz olduğu ifade edilebilir. Katılımcıların 49'u (%6,1) hayatının çoğunu köyde, 51'i (%6,3) kasabada ve 706'sı (%87,6) büyük şehirde geçirmiştir. Ayrıca örneklem grubunda yer alan bireylerin 53'ü (%6,6) ortanın altı, 638'i (%79,2) orta, 115'i (%14,3) ortanın üstü sosyo-ekonomik duruma sahip olduğunu belirtmiştir. Son olarak katılımcıların 271'i (%33,6) bir dini grup ile bağlantısı olduğunu, 535'i (%66,4) ise bağlantısının olmadığını ifade etmiştir.

5.2. Kullanılan Ölçme Araçları

Çalışmanın alan araştırması kısmında ise bilgi toplama yöntemi olarak anket tekniği tercih edilmiştir. Anket formu, katılımcıya formda yer alan sorular dışında başka soru sormayı gerektirmeyecek şekilde önceden düzenlenmiştir. Bu araştırmada kullanılan anket formu, 43 maddeden oluşmaktadır.

5.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Anketin başlangıcında, yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, meslek, yaşanan yer, sosyo-ekonomik durum sorularından oluşan ve katılımcıların demografik yapısını ortaya çıkarmayı amaçlayan 7 maddelik soru grubu yer almaktadır. Ardından *Herhangi bir dini grup/cemaat/tarikat ile bağınız var mı?* maddesiyle katılımcıların dini grup/cemaat/tarikat üyelikleri sorulmuştur. Katılımcılar bu soruyu *Var* ya da *Yok* seçeneklerinden birini işaretleyerek yanıtlamışlardır.

5.2.2. Dine Öznel Önem Verme Düzeyi

Katılımcıların dine öznel önem verme düzeyi, *Din sizin için ne kadar önemli?* şeklindeki maddeyle ölçülmeye çalışılmıştır. Katılımcılar 1= *Hiç önemli değil*, 2= *Biraz önemli*, 3= *Önemli*, 4= *Çok önemli*, 5= *En üst düzeyde önemli* seçeneklerinden birini işaretleyerek ilgili maddeyi yanıtlamışlardır.

5.2.3. Gözden Geçirilmiş Kendini Ayarlama Ölçeği

Kendini Ayarlama Ölçeği (KAÖ), ilk olarak Mark Snyder tarafından geliştirilmiştir. Bu çalışmada kullanılan Gözden Geçirilmiş Kendini Ayarlama Ölçeği, Snyder'ın ölçeğinin aldığı eleştiriler dolayısıyla güncellenmiş versiyonlarından biri olan *Revised Self-Monitoring Scale*'in Türkçeye uyarlanmış versiyonudur.

Richard Lennox ve Raymond Wolfe tarafından reforme edilen, 13 maddeden oluşan ve 6'lı likert cevap sistemine sahip olan ölçek, iki faktörlü bir yapıya sahiptir: 7 maddeden oluşan benlik sunumunu düzenleme becerisi ve 6 maddeden oluşan başkalarının dışı vuruşu davranışlarına duyarlılık. Lennox ve Wolfe yaptıkları geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonucunda ölçeklerinin önceki versiyonlardan daha başarılı olduğunu ortaya koymuştur.⁶⁰

⁶⁰ Richard D. Lennox, "The Problem With Self-Monitoring: A Two-Sided Scale and a One-Sided Theory", *Journal of Personality Assessment* 52/1 (1988), 70-71; Richard D. Lennox - Raymond N. Wolfe, "Revision of the Self-Monitoring Scale", *Journal of Personality and Social Psychology* 46/6 (1984), 1363.

554 | Büşra Kılıç Ahmedi. Kendini Ayarlamanın Dini Yönelim ve Dini Grup Üyeliği ile ...

Revised Self-Monitoring Scale'in Türkçeye uyarlama çalışmaları İlknur Özalp Türetgen ve Sevim Cesur tarafından yapılmıştır.⁶¹ Yaptıkları çalışmada Özalp Türetgen ve Cesur, Gözden Geçirilmiş Kendini Ayarlama Ölçeği'nin Cronbach alpha katsayısını .80, test-tekrar test güvenilirlik katsayısını ise .74 olarak tespit etmiştir. Bu sonuçlar ölçeğin psikometrik açıdan güçlü olduğunu göstermektedir.

Türkçeye uyarlama çalışmaları neticesinde 12 maddeye indirilen ölçek, 6'lı likert tipi yanıt şekline sahiptir. Ölçekte sunulan yanıt seçenekleri *kesinlikle, her zaman yanlış, genellikle yanlış, yanlış sayılır ancak bazı istisnalar var, doğru sayılır ancak bazı istisnalar var, genellikle doğru, kesinlikle, her zaman doğru* şeklindedir. Puanlama, *kesinlikle, her zaman yanlış* 0, *kesinlikle, her zaman doğru* 5 puan olmak üzere, 0-5 değerleri arasında yapılmaktadır.

5.2.4. Dini Yönelim Ölçeği

Dini yönelimi iç güdümlü ve dış güdümlü olmak üzere iki boyutta ele alan ölçek, Gordon Allport ve Michael Ross tarafından geliştirilmiş 5'li likert tipi bir ölçektir. Orijinal ismi *Religious Orientation Scale* olan ölçek, 9 maddesi iç güdümlü (içsel) dini yönelimi, 11 maddesi dış güdümlü (dışsal) dini yönelimi ölçmek üzere toplam 20 maddeden oluşmaktadır.

Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışmaları Fatma Gül Cirhinlioğlu'nun doktora çalışması çerçevesinde yapılmıştır. Yapılan güvenilirlik çalışmalarında ölçeğin iç tutarlık katsayısı Cronbach alfa ,90 ve iki yarım güvenilirliği ,89 olarak tespit edilmiştir. Çeşitli çalışmalarda ölçeğin iç tutarlığının, iç güdümlü yönelim için ,67 ve ,93; dış güdümlü dini yönelim alt ölçeği için ,76 ve ,85 arasında seyrettiği dikkate alındığında ölçeğin uyarlanmış versiyonunun güvenilirliğinin oldukça iyi olduğu ifade edilebilir.⁶²

Ölçek, Türkçeye uyarlama çalışmaları neticesinde 22 maddelik bir forma kavuşmuştur. 5'li likert cevaplandırma tarzına sahip olan ölçekte sunulan cevap seçenekleri *Hiç katılmıyorum, Pek katılmıyorum, Kararsızım, Biraz katılıyorum ve Tamamen katılıyorum* şeklindedir. Puanlama *Hiç katılmıyorum* 1, *Tamamen katılıyorum* 5 puan olmak üzere, 1 ile 5 arasında bir değer vererek yapılmaktadır.

5.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın amacı doğrultusunda oluşturulan anket formu, 10 Nisan - 14 Mayıs 2017 tarihleri arasında, Bursa'da ikâmet eden katılımcılara uygulanmıştır. Toplanan veriler, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), t-Testi, Pearson Korelasyon Analizi ve Basit Doğrusal Regresyon Analizi yoluyla işlenerek araştırma bulgularına dönüştürülmüştür. Bu araştırmada kendini ayarlama, dini yönelim ve dini grup üyeliği değişkenleri arasındaki ilişkinin varlığı, yönü ve derecesini tespit etme amacı sebebiyle ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

6. Bulgular

6.1. Kendini Ayarlama ve İç Güdümlü Dini Yönelim Arasındaki İlişki

Kendini ayarlama yüksek ve düşük olarak iki kategoriye ayrılmış olan katılımcıların iç güdümlü dini yönelim ve dış güdümlü dini yönelime göre dağılımları Tablo 1'de gösterilmektedir.

⁶¹ İlknur Özalp Türetgen - Sevim Cesur, "Gözden Geçirilmiş Kendini Ayarlama Ölçeği'nin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması", *Türk Psikoloji Yazıları* 9/17 (2006).

⁶² Cirhinlioğlu, *Üniversite Öğrencilerinde Utanç Eğilimi, Dini Yönelimler, Benlik Kurguları ve Psikolojik İyilik Hali Arasındaki İlişkiler*, 42-45.

Tablo 1: Kendini Ayarlama ya Göre Dini Yönelim Dağılımları

Bağımlı Değişken	KADN	%	KAYN	%	Toplam
İç GÜdümlü Dini Yönelim	129	24,9	390	75,1	519
Dış GÜdümlü Dini Yönelim	82	28,6	205	71,4	287
Toplam	211		595		806

Katılımcıların kendini ayarlama puanları ile iç güdümlü dini yönelim puanları arasında bir ilişkinin olup olmadığını ortaya koymak için yapılan basit doğrusal korelasyon işleminin sonuçları Tablo 2’de aktarılmıştır.

Tablo 2: Kendini Ayarlama ile İç GÜdümlü Dini Yönelim Arası Korelasyon Sonuçları

		İç GÜdümlü Dini Yönelim
	R	,102**
Kendini Ayarlama (Genel)	P	,004
	N	806

**Korelasyon katsayısı 0,01 düzeyinde anlamlı

Elde edilen sonuçlardan, kendini ayarlama ve iç güdümlü dini yönelim puanları arasında, pozitif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır ($r=0,102$, $p=0,004<0,01$). Korelasyon katsayısının 0,102 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu ilişkinin zayıf bir ilişki olduğu söylenebilir. Yani bu sonuçlara göre, örneklem grubunun kendini ayarlama puanları arttıkça iç güdümlü dini yönelim puanları az da olsa artmaktadır.

Tablo 3: Kendini Ayarlama ile İç GÜdümlü Dini Yönelim Arası Basit Regresyon Sonuçları

Yordayan	Yordanan	R	R ²	F	B	Std. β	T	P
	(Sabit)				36,336		23,773	,000
İç GÜdümlü Dini Yönelim		,102	,010	8,449		,102		
	Kendini Ayarlama				,097		2,907	,004

Tablo 3’ten anlaşıldığı üzere, iç güdümlü dini yönelimin, katılımcıların kendini ayarlama puanlarını ne şekilde yordadığını ortaya koymak için yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucunda, iç güdümlü dini yönelim ile kendini ayarlama puanları arasında anlamlı bir ilişki gözlenmiş ($R=0,102$, $R^2=0,010$), iç güdümlü dini yönelimin kendini ayarlama puanlarının anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmüştür ($F_{(1-804)}=8,449$, $p<0,01$). İç GÜdümlü dini yönelim kendini ayarlama puanlarındaki değişimin ancak yüzde birini açıkladığı söylenebilir.

556 | Büşra Kılıç Ahmedi. Kendini Ayarlamının Dini Yönelim ve Dini Grup Üyeliği ile ...

Regresyon denkleminde esas yordayıcı değişkenin katsayısının ($B=0,097$) anlamlılık testi de iç güdümlü dini yönelimin anlamlı bir yordayıcı olduğunu göstermektedir ($p<0,01$).

6.2. Kendini Ayarlama ve Dış Güdümlü Dini Yönelim Arasındaki İlişki

Katılımcıların kendini ayarlama düzeyi ile dış güdümlü dini yönelim düzeyi arasındaki korelasyon Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4: Kendini Ayarlama ile Dış Güdümlü Dini Yönelim Arası Korelasyon Sonuçları

		Dış Güdümlü Dini Yönelim
	R	,192**
Kendini Ayarlama (Genel)	P	,000
	N	806

** Korelasyon katsayısı 0,01 düzeyinde anlamlı

Örneklem grubunun kendini ayarlama skoru ile dış güdümlü dini yönelim skoru arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki söz konusudur ($r=0,192$, $p=0,00<0,01$). 0,192 olarak tespit edilen korelasyon katsayısı, katılımcıların kendini ayarlama skorlarının artmasıyla, dış güdümlü dini yönelim skorlarının da artmasının beklenebileceği yorumunu mümkün kılmaktadır.

Kendini ayarlama ve dış güdümlü dini yönelim ilişkisini inceleyen çalışmalardan ilki Kojetin ve Snyder'a aittir. Yaptıkları araştırma neticesinde dış güdümlülük açısından kendini ayarlaması düşük ve yüksek bireyler arasında anlamlı bir farklılık tespit edememişlerdir.⁶³ Koç ise, yaptığı Pearson Korelasyon analizi neticesinde dış güdümlü dini yönelim ile kendini ayarlama arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkiye rastladığını belirtmektedir ($r=0,101$, $p=0,04<0,05$).⁶⁴ Benzer ölçme araçlarıyla araştırmasını yürüten Altunsu Sönmez de, bahsi geçen değişkenler arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir korelasyon tespit etmiştir ($r=0,176$, $p=0,00<0,01$).

6.3. Kendini Ayarlama ve Dini Grup Üyeliği Arasındaki İlişki

Çalışmanın odak noktalarından bir tanesini dini grup üyeliğinin bireyler üzerindeki etkilerinden biri olarak kendini ayarlama düzeylerindeki değişikliğin ele alınıp alınmayacağı tartışması oluşturmaktadır. Aşağıda yer alan tablo, kendini ayarlama ve dini grup üyeliği ilişkisini ortaya çıkarmak amacıyla yapılan analizin sonuçlarını içermektedir.

Tablo 5: Kendini Ayarlamının Dini Grup Üyeliği Değişkenine Göre Farklaşmasına Dair Sonuçlar (t-Testi)

Bağımlı Değişken	Dini Grup	N	\bar{x}	S	sd	t	P
Kendini Ayarlama	Var	271	40,9557	7,98319	804	,642	,521
	Yok	535	40,5813	7,74793			

⁶³ Kojetin - Snyder, "Self-Monitoring and Religiosity", 5-7.

⁶⁴ Koç, *Yetişkinlik Döneminde Dindarlık ile Benlik Kavramı Değişkenleri Arasındaki İlişki*, 186.

Kendini ayarlama noktasında dini grup üyesi olmanın anlamlı bir farklığa sebep olup olmadığını ortaya çıkarmak için yapılan t-testinin sonuçları, istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın saptanmadığını göstermektedir ($t_{(804)}=0,642$, $p=0,521>0,05$). Ortalamalar açısından bakıldığında dini grup üyesi olanların ortalamasının ($\bar{x}=40,95$) dini grup üyesi olmayanların ortalamasından ($\bar{x}=40,58$) çok az yüksek olduğu, ancak bu yüksekliğin anlamlı bir farklığa işaret etmediği görülmektedir.

6.4. Kendini Ayarlama ve Dine Öznel Önem Verme Düzeyi Arasındaki İlişki

Dine öznel önem verme düzeyinin kendini ayarlama skorlarıyla ilişkisinin olup olmadığı, varsa ne yönlü ve ne dereceli bir ilişkiden bahsedilebileceği hususunu netleştirmek üzere korelasyon analizi yapılmıştır.

Tablo 6: Kendini Ayarlama ile Dine Öznel Önem Verme Düzeyi Arası Korelasyon Sonuçları

		Dine Öznel Önem Verme
	R	,051
Kendini Ayarlama (Genel)	P	,146
	N	806

Tablo 6, kendini ayarlama ile dine öznel önem verme düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin saptanmadığını göstermektedir ($r=0,051$, $p=0,146>0,05$). Buradan hareketle, dine öznel önem verme düzeyindeki değişimin katılımcıların kendini ayarlama puanları üzerinde bir artışa ya da azalışa sebep olmadığı ya da tam aksine kendini ayarlama puanlarındaki değişimin katılımcıların dine öznel önem verme düzeylerine etkisinin olmadığı iddia edilebilir.

Sonuç ve Tartışma

Dini yönelim ve kendini ayarlama ilişkisi bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre, katılımcıların kendini ayarlama puanları ile iç güdümlü dini yönelim puanları arasında pozitif yönlü, ancak düşük kuvvetli bir korelasyon saptanmıştır. Kendini ayarlaması düşük bireylerin, davranışları ile sahip oldukları tutumlar arasında tutarlılık sergileyen bireyler olarak, dini değerlerini de davranışa döken kimseler olmaları beklenmektedir. Bu sebeple kendini ayarlama ile iç güdümlü dini yönelim arasında ters yönlü bir ilişki beklenmesine karşın, bu araştırmanın, öngörülen aksine sonuçlar sergilemesi ve böylelikle dini yönelim ve kendini ayarlama ilişkisini konu edinen daha önce yapılmış çalışmalardan ayrılmış olması, konuyla ilgili yeni soruların sorulmasına kapı aralamaktadır.

Bu hususta yapılan araştırmalar incelendiğinde, Kojetin ve Snyder'ın birlikte yürüttükleri çalışmada kendini ayarlaması düşük bireylerin, kendini ayarlaması yüksek bireylerden daha iç güdümlü olduğunun saptandığı görülmektedir.⁶⁵ Koç'un çalışmasında ise, iç güdümlü dini yönelim ile kendini ayarlama arasında negatif yönde, düşük şiddette ve anlamlı ilişki saptanmıştır ($r=-0,107$, $p=0,02<0,05$).⁶⁶ Altınsu Sönmez de benzer şekilde, iç güdümlü

⁶⁵ Kojetin - Snyder, "Self-Monitoring and Religiosity", 1-9.

⁶⁶ Mustafa Koç, "Dindarlık ile Kendini İzleme İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", *Akademik Araştırmalar Dergisi* 41 (2009), 127-144.

558 | Büşra Kılıç Ahmedi. Kendini Ayarlamının Dini Yönelim ve Dini Grup Üyeliği ile ...

dini yönelim ile kendini ayarlama arasında negatif yönlü ve düşük kuvvetli bir ilişki bulgulanmıştır ($r=-0,184$, $p=0,00<0,01$).⁶⁷ Bizim araştırmamızın sonuçları, önceki çalışmalarla ilişkinin kuvvet derecesi yönünden benzerlik gösterse de ilişkinin yönü açısından ters düşmektedir. Bunun dışında, dindarlığı dini yönelim açısından değil de dini bağlılık (religious commitment) bağlamında ele alan Evan Carter ve arkadaşları kendini ayarlama ile kişiler arası ve kişi içi (interpersonal-intrapersonal) dini bağlılık ve dua etme davranışı arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki tespit etmiştir ($r=0,31/0,44/0,31$, $p<0,01$).⁶⁸ Bahsi geçen araştırmacılar bu ilişkiyi, Tanrının kendisini izliyor olduğuna inanan dindar bireyin, Tanrı tarafından izleniyor olma hissi dolayısıyla kendisini daha çok ayarlama gereği duyduğu şeklinde yorumlamışlardır.

Araştırma sonuçlarının, hem beklentimiz ve hem de önceki çalışmalar açısından farklı bir tabloyu göstermesi, 15 Temmuz 2016 darbe girişiminden sonra oluşan konjonktür bağlamında ele alınabilir. Zira, darbe girişiminin, dini grup kimliğiyle ön plana çıkan bir grupla doğrudan ilişkisinin ortaya çıkması, doğal olarak diğer gruplar üzerindeki toplumsal baskı ve ön yargıyı güçlendirmiştir. Bu da, katılımcıları oluşan yeni konjonktür doğrultusunda daha fazla politik davranış sergilemeye sevk etmiş olabilir. Ayrıca, 2017 yılında Amerika'da yapılan bir araştırmanın sonuçları, alternatif bir yorum imkânı sunmaktadır. 629 üniversite öğrencisi üzerinde yürütülen araştırma, kendini ayarlama, otantiklik (authenticity) ve psikolojik iyi oluş halini konu edinmiştir. Kendini ayarlamayı kamusal performans (public performance) ve dıştan yönetimlilik (other directedness) şeklinde iki ayaklı bir yapı olarak ele alan araştırmanın sonuçları, kamusal performans ile otantiklik ve psikolojik iyi oluş arasında pozitif yönlü, anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya çıkartmıştır. Literatürde yer almış önceki araştırmalardan farklılık arz eden bu sonuçları araştırmacılar kendini ayarlamının dışadönüklük ile pek çok araştırma tarafından desteklenen bağlantısı üzerinden yorumlayarak, kendini ayarlamayı tamamen olumsuz bir yapı olarak değerlendirmek yerine, kendini ayarlaması yüksek bireyin hangi yapının hangi ayağı üzerinden puan aldığına dikkat edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Zira kendini ayarlaması yüksek bireylerin hem otantik hem de psikolojik iyi oluş hali taşıyan bireyler olabileceği bu araştırma tarafından desteklenmiştir.⁶⁹ Benzer şekilde, iç güdümlü dindarlığın, kendini ayarlama puanlarındaki artışın anlamlı bir yordayıcısı olmasının, kendini ayarlama ve depresyon ilişkisi üzerinden değerlendirilmesi de mümkündür. Depresif olan ve olmayan bireyler arasında kendini ayarlama puanları açısından farklılık olup olmayacağını test etmek üzere araştırma yürüten Sara Rahaim ve arkadaşları, depresif bireylerin dışavurumcu davranışlarını ve benlik sunumlarını depresif olmayan bireylere kıyasla daha az kontrol ettiğini ortaya koymuştur. Araştırmacılar, bu sonucu depresyonun sosyal kabiliyet eksikliğiyle ilişkisi üzerinden anlamlandırmışlardır.⁷⁰ Bir sosyal kabiliyet olarak nitelendirilen kendini ayarlamının depresyonla negatif ilişki içerisinde olduğu iddiası, iç güdümlü dini yönelim ile psikolojik iyi olma hali arasında anlamlı pozitif ilişkilerin söz konusu olduğunu ortaya koyan araştırma sonuçları⁷¹ ile birleştirildiğinde, iç güdümlü dindarlık ile kendini ayarlama arasında ortak paydaların bulunabileceği ihtimalini gündeme getirebilir. Bu araştırma sonuçlarından hareketle, kendini ayarlamının iç güdümlü dini yönelim ile anlamlı doğrusal bir ilişki içerisinde bulunmuş olmasının zorunlu olarak bir çelişkiyi beraberinde getirmeyebileceği de düşünülebilir.

Kendini ayarlaması yüksek bireylerin nitelikleri göz önünde bulundurulduğunda, dıştan yönetimli, durumsal etmenler kaynaklı davranış değişikliğinde bulunan, kendisinden çok

⁶⁷ Altunso Sönmez, *Religiosity, Self-Monitoring and Political Participation*, 343.

⁶⁸ Evan C. Carter vd., "The Mediating Role of Monitoring in the Association of Religion With Self-Control", *Social Psychological and Personality Science* 3/6 (2012), 692.

⁶⁹ David R. Pillow vd., "Exploring the Relations Between Self-Monitoring, Authenticity, and Well-Being", *Personality and Individual Differences* 116 (2017), 396-397.

⁷⁰ Sara Rahaim vd., "Differences in Self-Monitoring of Expressive Behavior in Depressed and Nondepressed Individuals", *Psychological Reports* 46 (1980), 1054.

⁷¹ Gülüşan Göcen, "Pozitif Psikoloji Düzleminde Psikolojik İyi Olma ve Dini Yönelim İlişkisi: Yetişkinler Üzerine Bir Araştırma", *Toplum Bilimleri Dergisi* 7/13 (2013), 117-121.

ötekine dair bilgi sahibi olmaya ilgili, sosyal ipuçlarını dikkatle takip eden, sosyal pragmatistler olarak vasıflandırılmaya müsait bir yapı arz ettiği anlaşılmaktadır. Bu özellikleri taşıma potansiyeli dolayısıyla kendini ayarlaması yüksek birey, huzur, rahatlama ya da sosyal statü elde etme gibi hedeflerine ulaşmak için dini kullanan dış güdümlü dini yönelim sahibi bireyi çağrıştırmaktadır. Bu nedenle bu ikili arasında doğrusal bir ilişkinin söz konusu olduğu düşünülebilir. Ancak, hem bu araştırmadan hem de yerli literatürde yer alan diğer çalışmalardan elde edilen veriler dış güdümlü dini yönelim ile kendini ayarlama arasındaki zayıf bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmanın bir diğer öngörüsü, kendini ayarlama düzeyi ile dine öznel önem verme ilişkisi üzerinde şekillenmiştir. Bireyin bir dine önem verme derecesi, o dine kendisini ne denli adadığının ya da hayatını o dinin yönlendirmesine ne denli açtığına işaret olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan, dinin kendisi için çok önemli olduğunu iddia eden bireyin hayatında dinin izlerinin kolaylıkla gözlenebilmesi, kavlen biçilen değerlerin fiilen doğrulanması yönündeki beklentinin doyurulması beklenebilir. Dini hayatının merkezine yerleştiren bir kişinin o dinin öne sürdüğü prototip ile uyacağı yahut bu yönde bir çabasının olacağı ya da en azından bu prototiple çelişmeyeceği öngörülebileceği için, böyle bireyler arasında kendini ayarlaması çok yüksek bireylerin yer almayacağı ya da azınlıkta kalacağı düşünülebilir. Herhangi bir kurumsal dinin, özellikle de İslam'ın öngördüğü örnek insan modeli, dıştan yönetimli, kendisini öteki üzerinden tanımlayan, inancı ile davranışı arasında çelişki barındırabilen, ilişkilerinde sığ, gerektiğinde prensiplerinden taviz vermekten çekinmeyen bir mahiyet arz etmekten ziyade; içsel inanç ve değerleri doğrultusunda hareket eden, kendisini tanımlamak için başkasına ihtiyacı olmayan, her halükarda doğruyu söylemek üzere şartlanmış, dönüşen değil, dönüştüren bir inanan portresi çizdiği için, kendini ayarlama ve dine önem verme arasında ters yönlü bir ilişki beklenmektedir. Ancak araştırma sonuçları, bahsi geçen ikili arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını göstermektedir. Elbette, içerisinde yetiştiği kültürün dine verdiği önem dolayısıyla hiç dinle ilgisi olmayan birinin de dine en azından fikir bazında önem atfetmesi kültürel olarak mümkündür. Zira, din Türk kimliğinin ve kültürünün en önemli öğelerinden birini, belki de en önemlisini oluşturmaktadır. Müslümanlık ve Türklük mezcedilmiş olduğu için, din bir anlamda milliliğin sembolü mesabesinde. Yani, içerisinde yetiştiği kültürün etkisiyle katılımcıların dine aslında atfediyor olduklarından daha fazla önem verdikleri yönünde ifadede bulunmuş olmaları, sonuçların bu yönde seyretmesine etki etmiş olabilir.

Çalışmanın önemli odaklarından birini dini grup üyeliği ve kendini ayarlama ilişkisinin oluşturduğu söylenebilir. Genel anlamda grupların bireyler üzerindeki dönüştürücü etkisinden hareketle, dini grupların da üyelerinden gözlenebilen davranış değişimleri talebinde bulunabileceği ihtimali dolayısıyla bireylerin kendini ayarlama skorları üzerinde farklılık oluşturabileceği öngörülmüştür. Dini grup üyesi olan ve olmayanların kendini ayarlama ortalamalarına bakıldığında, dini grup üyelerinin kendini ayarlama ortalamasının dini grup üyesi olmayanlardan az da olsa daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Ancak fark, istatistiksel olarak anlamlı görünmemektedir. Dini gruplar, yapıları gereği, bireyi benlik sunumu kontrolüne, itate, düşündüğü gibi davranmak yerine grup tarafından uygun görüldüğü gibi davranmaya, gruba uyum sağlamaya, tutum değişikliği olmaksızın davranış değişikliğine ve dolayısıyla tutum-davranış tutarsızlığına sevk edebilmektedir.⁷² Bahsi geçen olasılıkların hepsi, kendini ayarlama ile yakından ilişkili bir görüntü sergilemektedir. Aslında yalnızca dini grupların değil, tabiatları gereği bütün grupların birey üzerinde uyum odaklı baskı oluşturduğu iddia edilebilir. Dolayısıyla, genel olarak bir gruba mensup olmanın bireyin kendini ayarlama düzeyi üzerinde anlamlı etkisinin olabileceği öngörülebilir. Yalnızca dini grup değil, hiçbir grup,

⁷² Dini grupların bireyin psikolojisi üzerindeki etkisine dair tartışmalar için bk. John Saliba, "Psychology and the New Religious Movements", *The Oxford Handbook of New Religious Movements*, ed. James R. Lewis (New York: Oxford University Press, 2004), 317-332. [Türkçesi için bk. John Saliba, "Psikoloji ve Yeni Dini Hareketler", çev. Muhammed Kızılgöçer vd., *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (2017), 194-214.]

560 | Büşra Kılıç Ahmedi. Kendini Ayarlamının Dini Yönelim ve Dini Grup Üyeliği ile ...

kendi normlarını kabul edip gözetmeyen, bu normlara uygun davranışlar sergilemeyen bir üyeyi içerisinde barındırmak istemez. Zaten grup tanımı, karşılıklı hedeflere ulaşmak için birbirlerine karşılıklı şekilde bağımlılığı olan kişilere vurgu yaparak, birlikte bir davranış değişikliğini ya da en azından bir uyum sürecini çağrıştırmaktadır. Bu zaviyeden bakıldığında dini grup üyeliğinin kendini ayarlama sürecinde katalizörlük yapması beklenebilirdi. Ancak bu bakış açısı en azından bu araştırmanın sonuçları tarafından desteklenmiş gibi görünmemektedir. Bu araştırmanın dini grup üyesi olsun olmasın katılımcılarının genel olarak kendini ayarlama skorlarının yüksek olması, iki grup arasındaki farkın gözlenebilirliğini düşürmüştür. Dolayısıyla farklı bir örneklem üzerinde, nispeten daha "normal" olarak nitelendirilebilecek bir süreçte, ilgili hipotezin tekrar test edilmesi farklı sonuçlar ortaya çıkarabilir. Ancak bu çalışma, kendini ayarlamayı dindarlık bağlamında ele aldığı için, grubun bireyin kendini ayarlama skoruna etkisi, dini gruplar üzerinden değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, kendini ayarlamının Snyder'ın iddia ettiği üzere bir kişilik özelliği olduğu, az ya da çok her bireyin sözlü-sözsüz davranışlarında izlerinin gözlenebileceği ifade edilebilir. Burada yapılan kendini ayarlama yüksek ve düşük birey tasvirleri, konunun anlaşılabilirliğini arttırmak adına çok net ifadelerle çok belirgin örnekler üzerinden ele alınmıştır. Ancak aslında kendini ayarlama yüksek ve düşük bireyler arasında, bu denli göze çarpan keskin farklılıklardan bahsetmek güçtür. Ayrıca kendini ayarlama yüksek bireye dair anlatılan vasıflardan birine sahip olmak, bahsedilen diğer tüm vasıfları da taşıma zorunluluğunu beraberinde getirmeyebilir. Bu sebeple kendini ayarlamının psikolojik sağlık açısından olumlu olması ya da tamamen olumsuzlanması, konunun girift tabiatı dolayısıyla her zaman mümkün olmayabilir. Yalnızca, kendini ayarlamının her iki kutbunda da yer almanın sıkıntılı bir duruma işaret ettiğinin, uçlara kaçmaksızın dengenin bir tarafında bulunmanın tek başına ne *olumlu* ne de *olumsuz* olarak kategorize edilmeyi zorunlu kılmadığının belirtilmesi gerekmektedir. Zira, bu konuda yapılmış önceki araştırma sonuçları kendini ayarlama çok düşük olan bireylerin sınır kişilik bozukluğu yaşıyor olma ihtimaline atıfta bulunurken, aynı zamanda yüksek kendini ayarlamının da histrionik kişilik bozukluğu ile benzerlikler taşıdığını ortaya koymaktadır.⁷³ Bu sebeple kanaatimizce, kendini ayarlama konusunda çok keskin ve normatif ifadelerden kaçınarak, dengenin her iki tarafının avantaj ve dezavantajları beraberinde getirdiğinin ifade edilmesi yerinde olacaktır.

⁷³ Snyder, *Public Appearances Private Realities*, 112-114.

Kaynakça

- Altunsu Sönmez, Özlem. *Religiosity, Self-Monitoring and Political Participation: A Research on University Student*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Bacanlı, Hasan. "Kendini Ayarlaması Yüksek ve Düşük Bireylerin Kişilik Özellikleri". *Eğitim Bilimleri I. Ulusal Kongresi, Bildiriler IV: Eğitimde Psikolojik Hizmetler*. 459-466. Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1993.
- Bateson, Melissa vd. "Cues of Being Watched Enhance Cooperation in A Real-World Setting". *Biology Letters* 2 (2006), 412-414.
- Baumeister, Roy F. - Leary, Mark R. "The Need to Belong: Desire For Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation". *Psychological Bulletin* 117/3 (1995), 497-529.
- Baumeister, Roy F. - Twenge, Jean M. "The Social Self". *Handbook of Psychology*. ed. Irving B. Weiner. 5/327-352. New Jersey: John Wiley & Sons. Inc., 2003.
- Belsky, Jay vd. "For Better and Worse: Differential Susceptibility to Environmental Influences". *Current Directions in Psychological Science* 16/6 (2007), 300-304.
- Berscheid, Ellen vd., "Outcome Dependency: Attention, Attribution, and Attraction". *Journal of Personality and Social Psychology* 34/5 (1976), 978-989.
- Borkenau, Peter vd., "Genetic and Environmental Influences on Person-Situation Profiles". *Journal of Personality* 74/5 (2006), 1451-1480.
- Briggs, Stephen R. - Cheek, Jonathan M. "The Role of Factor Analysis in The Development and Evaluation of Personality Scales". *Journal of Personality* 54/1 (1986), 106-148.
- Budak, Selçuk. *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2. Basım, 2003.
- Büyükkşahin Sunal, Ayda - Dönmez, Ali. "Self Monitoring in Romantic Relationships: Stress and Psychological Symptoms". *Eğitim ve Bilim* 36/162 (2011), 149-158.
- Can, Abdullah. *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*. Ankara: Pegem Akademi, 3. Basım, 2014.
- Cantor, Nancy - Mischel, Walter. "Prototypicality and Personality: Effects on Free Recall and Personality Impressions". *Journal of Research in Personality* 13/2 (1979), 187-205.
- Carter, Evan C. vd. "The Mediating Role of Monitoring in the Association of Religion With Self-Control". *Social Psychological and Personality Science* 3/6 (2012), 691-697.
- Cirhinlioğlu, Fatma Gül. *Üniversite Öğrencilerinde Utanç Eğilimi, Dini Yönelimler, Benlik Kurular ve Psikolojik İyi Hali Arasındaki İlişkiler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.
- Dworkin, Robert H. "Genetic and Environmental Influences on Person-Situation Interactions". *Journal of Research in Personality* 13 (1979), 279-293.
- Ellis, Bruce vd. "Differential Susceptibility to the Environment: An Evolutionary-Neurodevelopmental Theory". *Development and Psychopathology* 23 (2011), 7-28.
- Gangestad, Steve - Snyder, Mark. "'To Carve Nature at Its Joints': On the Existence of Discrete Classes in Personality". *Psychological Review* 92/3 (1985), 317-349.
- Gangestad, Steven W. - Snyder, Mark. "Self-Monitoring: Appraisal and Reappraisal". *Psychological Bulletin* 126/4 (2000), 530-555.
- Göcen, Gülüşan. "Pozitif Psikoloji Düzleminde Psikolojik İyi Olma ve Dini Yönelim İlişkisi: Yetişkinler Üzerine Bir Araştırma". *Toplum Bilimleri Dergisi* 7/13 (2013), 97-130.
- Gudykunst, William B. vd. "A Cross-Cultural Comparison Of Self-Monitoring". *Communication Research Reports* 6/1 (1989), 7-12.
- Gudykunst, William B. vd. "Cultural Differences in Self-Consciousness and Self-Monitoring". *Communication Research* 14/1 (1987), 7-34.
- Henderson, Norman D. "Human Behavior Genetics". *Annual Review of Psychology* 33 (1982), 403-440.
- Ickes, William - Barnes, Richard D. "The Role of Sex and Self-Monitoring in Unstructured Dyadic Interactions". *Journal of Personality and Social Psychology* 35/5 (1977), 315-330.

562 | Büşra Kılıç Ahmedi. Kendini Ayarlamının Dini Yönelim ve Dini Grup Üyeliği ile ...

- Ickes, William vd. "Objective Self-Awareness and Individuation: An Empirical Link". *Journal of Personality* 46/1 (1978), 146-161.
- James, William. *The Principles of Psychology*. 1. Cilt. New York: Henry Holt and Company, 1890.
- Kenrick, Douglas T. - McCreath, Heather E. "Person-Environment Intersections: Everyday Settings and Common Trait Dimensions". *Journal of Personality and Social Psychology* 58/4 (1990), 685-698.
- Kızılgeçit, Muhammed. "Yalnızlık Dindarlık İlişkisi". *Din, Değerler ve Sağlık*. ed. Hayati Hökelekli. 517-554. İstanbul: Dem Yayınları, 2017.
- Koç, Mustafa. "Dindarlık ile Kendini İzleme İlişkisi Üzerine Bir Araştırma". *Akademik Araştırmalar Dergisi* 41 (2009), 127-144.
- Koç, Mustafa. *Yetişkinlik Döneminde Dindarlık ile Benlik Kavramı Değişkenleri Arasındaki İlişki*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
- Kojetin, Brian - Snyder, Mark. "Self-Monitoring and Religiosity". *The Annual Convention of the American Psychological Association*. 1-17. Washington, D.C., 1986.
- Lautenschlager, Gary J. - Graziano, William G. "Conducting Research on the Development of Social Behavior: The Case of Self-Monitoring". *Contemporary Social Psychology* 14/2 (1990), 89-95.
- Leary, Mark R. - Kowalski, Robin M. "Impression Management: A Literature Review and Two-Component Model". *Psychological Bulletin* 107/1 (1990), 34-47.
- Lennox, Richard D. - Wolfe, Raymond N. "Revision of the Self-Monitoring Scale". *Journal of Personality and Social Psychology* 46/6 (1984), 1349-1364.
- Lennox, Richard D. "The Problem With Self-Monitoring: A Two-Sided Scale and a One-Sided Theory". *Journal of Personality Assessment* 52/1 (1988), 58-73.
- Leone, Christopher "Self-Monitoring: Individual Differences in Orientations to the Social World". *Journal of Personality* 74/3 (2006), 633-657.
- Lippa, Richard. "Expressive Control, Expressive Consistency, And The Correspondence Between Expressive Behavior And Personality". *Journal of Personality* 46/3 (1978), 438-461.
- Markus, Hazel. "Self-Schemata and Processing Information About the Self". *Journal of Personality and Social Psychology* 35/2 (1977), 63-78.
- McCullough, Michael E. - Willoughby, Brian L. B. "Religion, Self-Regulation, and Self-Control: Associations, Explanations, and Implications". *Psychological Bulletin* 135/1 (2009), 69-93.
- Metcalfe, John T. "Empathy and The Actor's Emotion". *Journal of Social Psychology* 2/2 (1931), 235-238.
- Özalp Türetgen, İlknur - Cesur, Sevim. "Gözden Geçirilmiş Kendini Ayarlama Ölçeği'nin Güvenilirlik ve Geçerlik Çalışması". *Türk Psikoloji Yazıları* 9/17 (2006), 1-17.
- Pillow, David R. vd. "Exploring the Relations Between Self-Monitoring, Authenticity, and Well-Being". *Personality and Individual Differences* 116 (2017), 393-398.
- Plotnik, Rod - Kouyoumdjian, Haig. *Introduction to Psychology*. Canada: Wadsworth, 2011.
- Price, Richard H. - Bouffard, Dennis L. "Behavioral Appropriateness and Situational Constraint as Dimensions of Social Behavior". *The Psychology of Social Situations: Selected Readings*. ed. Adrian Furnham - Michael Argyle. 26-39. New York: Pergamon Press, 1981.
- Ragsdale, J. D. "Relational Communication Competence in High and Low Christian Religious Commitment: A Research Note". *Review of Religious Research* 35/3 (1994), 268-274.
- Rahaim, Sara vd. "Differences in Self-Monitoring of Expressive Behavior in Depressed and Nondepressed Individuals". *Psychological Reports* 46 (1980), 1051-1056.
- Saliba, John. "Psychology and the New Religious Movements". *The Oxford Handbook of New Religious Movements*. ed. James R. Lewis. 317-332. New York: Oxford University Press, 2004.
- Saliba, John. "Psikoloji ve Yeni Dini Hareketler". çev. Muhammed Kızılgeçit vd. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (2017), 194-214.

- Sampson, Edward E. "Personality and The Location of Identity". *Journal of Personality* 46/3 (1978), 552-568.
- Snyder, Mark. "Cognitive, Behavioral, and Interpersonal Consequences of Self-Monitoring". *Perception of Emotion in Self and Others*. ed. Patricia Pliner vd. 181-201. New York: Plenum Press, 1979.
- Snyder, Mark. "Self-Monitoring Processes". *Advances in Experimental Social Psychology* 12 (1979), 85-128.
- Snyder, Mark. "Self-Monitoring". *The Blackwell Encyclopedia of Social Psychology*. ed. Antony S. R. Manstead - Miles Hewstone. 515-517. Oxford: Blackwell Publishing, 1995.
- Snyder, Mark. *Public Appearances Private Realities: The Psychology of Self-Monitoring*. New York: W.H. Freeman and Company, 1987.
- Turnley, William H. - Bolino, Mark C. "Achieving Desired Images While Avoiding Undesired Images: Exploring the Role of Self-Monitoring in Impression Management". *Journal of Applied Psychology* 86/2 (2001), 351-360.
- TÜİK. *Seçilmiş Göstergelerle Bursa 2013*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, 2014.
- Wolf, Heike vd. "Self-Monitoring and Personality: A Behavioural-Genetic Study". *Personal and Individual Differences* 47 (2009), 25-29.